

10DE VERGADERING

VERGADERING VAN DINSDAG 7 DECEMBER 1965

(Bijeenroepingsuur 13.30)

Ingekomen stukken, waaronder een gemeenschappelijke beschikking van de Voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer der Staten-Generaal, houdende aanwijzing van een plaatsvervangend lid van de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad. — Mededeling van besluiten van de Centrale Afdeling. — Regeling van de werkzaamheden. — Behandeling en aanneming van de ontwerpen van (rijks)wet Toestemming tot het aangaan van een huwelijk door H.K.H. Prinses Beatrix en Naturalisatie van Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg. — Mededeling van de benoeming van voorzitters van commissies van rapporteurs en van rapporteurs voor ontwerpen van (rijks)wet. — Aanneming van wetsontwerpen. — Mededeling van de Voorzitter.

Voorzitter: de heer Jonkman

Tegenwoordig zijn 71 leden, te weten:

de heren Jonkman, Tjalma, Van Campen, Burger, Geuze, Terwindt, Troostwijk, Van der Maden, Meester, Höppener, De Quay, Niers, Mertens, Teijssen, Raedts, Van Es, Kranenburg, Van Lieshout, Van Velthoven, Steenkamp, mejuffrouw Vuylsteke, de heren Siegmann, Bührmann, De Geer van Oudegein, Gooden, De Rijk, Schuurmans, Kraaijvanger, Vugts, Delprat, De Gaay Fortman, De Loor, Mazure, Berghuis, Van Wingerden, Mulder, Cammelbeeck, Van Eeten, Vos, Stokman, Van Hall, mejuffrouw Tjeenk Willink, de heren De Niet, Beerekamp, Knottnerus, Brongersma, Zijlstra, Van Dijken, mejuffrouw Zeelenberg, de heren De Wilde, Van Riel, Thomassen, Van de Vliet, Gielen, Van den Bergh, Broeksz, Thurlings, Van Pelt, mevrouw Van Ommeren-Averink, de heren Middelhuis, Van der Spek, Louwes, Van Meeuwen, Ensink, Matser, Kloos, Hooij, De Jong, Kapteijn, Baas, Van Hulst,

en de heren Cals, Minister-President, Minister van Algemene Zaken, Samkalden, Minister van Justitie, Smallenbroek, Minister van Binnenlandse Zaken, Eenaar, Gevolmachtigde Minister van Suriname, en Lampe, Gevolmachtigde Minister van de Nederlandse Antillen.

De Voorzitter: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen:

1°. berichten van verhindering tot bijwoning der vergadering van:

de heer Van der Waerden, wegens andere ambtsbezigheden;

de heer Poiak, de gehele maand december, wegens het aanvaarden van een uitnodiging van het Center for the Study of Democratic Institutions in Californië om als „gast-expert” van voorlichting te dienen bij de bestudering van het vraagstuk der automatisering;

de heren Baas, Van Hulst en Kapteijn, gedurende het eerste gedeelte van de vergadering, wegens het bijwonen van een parlementaire conferentie te Rome, als lid van de Associatie Raad;

de heer Algra, wegens ziekte.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen;

Voorzitter

2°. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen ontwerpen van wet:

Vaststelling van hoofdstuk XII (Departement van Verkeer en Waterstaat) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (8300);

Vaststelling van de begroting van inkomsten en uitgaven van het Rijkswegenfonds voor het dienstjaar 1966 (8300 L).

Deze wetsontwerpen zullen worden gesteld in handen van de desbetreffende commissie van rapporteurs;

3°. de volgende regeringsmissives:

a. een, van de Minister van Binnenlandse Zaken, ten geleide van een aantal exemplaren van zijn circulaire van 26 november 1965 aan de gemeentebesturen met betrekking tot een onderzoek verfijning rioleringen;

b. een, van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen, ten geleide van een aantal afschriften van een brief van het dagelijks bestuur van de Academische Raad van 29 november 1965, AR — 1319, betreffende de investeringen ten behoeve van het wetenschappelijk onderwijs;

c. een, van alsvoren, ten geleide van een aantal exemplaren van:

1. de door hem goedgekeurde jaarrekening over 1962 voor de technische hogeschool te Eindhoven en

2. het rapport dat is uitgebracht naar aanleiding van deze jaarrekening door de in artikel 105, tweede lid, van de Wet op het wetenschappelijk onderwijs bedoelde accountant.

Deze missives worden voor kennisgeving aangenomen; de bijlagen zullen worden nedergelegd ter griffie, ter inzage voor de leden;

4°. acht missives van de directeur van het Kabinet der Koningin, houdende mededeling van de goedkeuring door Hare Majesteit de Koningin van een aantal ontwerpen van wet, aangenomen in de vergaderingen der Kamer van 21 en 28 september, 5 en 26 oktober en 2 en 9 november 1965.

Deze missives worden voor kennisgeving aangenomen;

5°. een gemeenschappelijke beschikking van de Voorzitters van de Eerste en de Tweede Kamer der Staten-Generaal, houdende aanwijzing van de heer F. H. Terwindt tot plaatsvervangend lid van de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad.

Deze beschikking wordt voor kennisgeving aangenomen;

De Voorzitter: Van het inkomen van de hierna te noemen stukken is aan de leden reeds mededeling gedaan.

Ten aanzien van de ingekomen stukken met betrekking tot nog niet bij de Kamer aanhangige wetsontwerpen geldt, dat zij voorshands zullen worden nedergelegd ter griffie ter inzage voor de leden.

6°. de volgende geschriften:

een, van de Nijmeegse Werkgroep voor Ontwikkelingshulp, te Nijmegen, ten geleide van een aantal resoluties met betrekking tot de hulpverlening aan de ontwikkelingslanden.

Dit geschrift zal te zijner tijd worden gesteld in handen van de commissie van rapporteurs voor hoofdstuk V (Buitenlandse Zaken) der rijksbegroting voor het dienst-1966;

een, met bijlage, van burgemeester en wethouders van Weesperkarspel, zijnde onder meer een motie met betrekking tot het wetsontwerp Opheffing van de gemeente Ankeveen enz. en opheffing van de gemeente Weesperkarspel enz. (7991).

Dit geschrift zal te zijner tijd worden gesteld in handen van de te benoemen commissie van rapporteurs voor bedoeld wetsontwerp;

Voorzitter

een, van burgemeester en wethouders van Oostkapelle met betrekking tot het wetsontwerp tot gemeentelijke herindeling van Walcheren en van het tot Zuid-Beveland behorende gedeelte van het Zuid-Sloe (6950).

Dit geschrift zal worden gesteld in handen van de commissie van rapporteurs voor bedoeld wetsontwerp;

een, van mevrouw J. C. van Bijsterveld-Muller, met betrekking tot het ontwerp van rijkswet, houdende toestemming tot het aangaan van een huwelijk door H.K.H. Prinses Beatrix (8310, R 498).

Dit geschrift zal worden gesteld in handen van de commissie van rapporteurs voor bedoeld wetsontwerp.

een, van F. J. M. van Dortmund, te 's-Gravenhage, met betrekking tot het ontwerp van wet tot naturalisatie van Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg (8309).

Dit geschrift zal worden gesteld in handen van de commissie van rapporteurs voor bedoeld wetsontwerp.

een, van het Produktschap voor Gedistilleerde dranken, te Schiedam, met betrekking tot de wetsontwerpen tot verhoging van de omzetbelasting voor enige goederen (8301) en tot verhoging van de alcoholaccijns (8304).

Dit geschrift zal worden gesteld in handen van de commissie van rapporteurs voor hoofdstuk IX B (Financiën) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966;

7°. de volgende verzoekschriften:

een, van J. F. Schnür, te Groningen, met betrekking tot zijn detinerings.

Dit verzoekschrift zal worden gesteld in handen van de Commissie voor de Verzoekschriften;

een, van G. Makkellie en een aantal bewoners van Tuindorp Buiksloot, houdende verzoek het ontwerp van wet tot wijziging van de Huurwet (8125) niet te aanvaarden.

Dit verzoekschrift zal worden gesteld in handen van de commissie van rapporteurs voor bedoeld wetsontwerp.

8°. de volgende telegrammen:

een, van de vertegenwoordigers van het Centraal Overleg van Verenigingen van Hoger Personeel, e.a., zijnde een motie met betrekking tot de vrijheid van vakorganisatie en het vraagstuk van georganiseerden-ongegeorganiseerden.

Dit telegram zal te zijner tijd worden gesteld in handen van de commissie van rapporteurs voor hoofdstuk XV (Sociale Zaken en Volksgezondheid) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966;

een, van het Centraal Oranjecomité te Nieuw-Ginneken, met betrekking tot het ontwerp van rijkswet, houdende toestemming tot het aangaan van een huwelijk door Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix (8310, R 498).

Dit telegram zal worden gesteld in handen van de commissie van rapporteurs voor bedoeld wetsontwerp.

De **Voorzitter**: Verder deel ik aan de Kamer mede, dat de Centrale Afdeling heeft besloten:

I. in de afdelingen te doen onderzoeken, heden, tijdens een pauze van de openbare vergadering, de volgende ontwerpen van (rijks)wet:

Goedkeuring van het op 6 februari 1963 te 's-Gravenhage gesloten Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Oostenrijk betreffende de wederzijdse erkenning en tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen en authentieke akten op het gebied van het burgerlijk recht (8041, R 476);

Wijziging van hoofdstuk IV (Kabinet van de Vice-Minister-President) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1965 (Extra hulp voor de ontwikkeling van Suriname en de Nederlandse Antillen) (8157);

Wijziging van hoofdstuk IV (Kabinet van de Vice-Minister-President) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1965 (8162);

Wijziging van hoofdstuk VI (Departement van Justitie) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1964 (8344);

Naturalisatie van Hendrik Angkuw en 26 anderen (8349);

Naturalisatie van Theodoor Otto van Dissel en 31 anderen (8354);

Naturalisatie van Harry Busman en 22 anderen (8359);

Naturalisatie van Leon Augusteyns en 31 anderen (8360);

Naturalisatie van Jan Bokkers en 22 anderen (8367);

Naturalisatie van Johannes Willem Blom en 31 anderen (8372);

Naturalisatie van Teunis Karl de Bruyn en 24 anderen (8375);

Naturalisatie van Jean Louis Pascal Cremers en 21 anderen (8376);

Naturalisatie van Maurits Baaten en 32 anderen (8381);

Naturalisatie van Nico Isaak Cornelis Anthonisz en 28 anderen (8382);

Naturalisatie van Laszlo Batthyany en 23 anderen (8383);

Naturalisatie van Casper Frederik Alexander Ahrens en 30 anderen (8384);

Naturalisatie van Harry August Beetz en 28 anderen (8385);

Naturalisatie van Jeanette Sonja Aué en 29 anderen (8390);

Naturalisatie van Millicent Rose Anthonisz en 23 anderen (8391);

Naturalisatie van Alexis Pierre Victor Charles Amiot en 28 anderen (8394);

Naturalisatie van Cornelis Max Adriaansz en 30 anderen (8395);

Wijziging van hoofdstuk IX B (Departement van Financiën) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1965 (8156);

Wijziging van artikel 11 van de Bankwet 1948 (8182);

Wijziging van de wet van 13 december 1963 (Stb. 538), houdende aanwijziging van de middelen tot dekking van de uitgaven, begrepen in de rijksbegroting voor het dienstjaar 1964 (8188);

Wijziging van de begroting van inkomsten en uitgaven van het Zuiderzeefonds voor het dienstjaar 1964 (8347);

Wijziging van de begroting van het Staatsbedrijf der Posten, Telegrafie en Telefonie en de Rijkspostspaarbank voor het dienstjaar 1964 (8365);

Wijziging van de begroting van de Staatsmijnen in Limburg voor het dienstjaar 1964 (8189);

Wijziging van hoofdstuk XIII (Departement van Economische Zaken) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1964 (8203);

Wijziging van de begroting van inkomsten en uitgaven van het Landbouw-Egalisatiefonds voor het dienstjaar 1964 (8346);

Wijziging van hoofdstuk XV (Departement van Sociale Zaken en Volksgezondheid) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1964 (8357);

II. in de afdelingen te doen onderzoeken op 14 december 1965 het ontwerp van wet tot vaststelling van de wet op de Middelen der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (8300);

III. de inbreng tot de schriftelijke voorbereiding van hoofdstuk VI (Departement van Justitie) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (8300) te doen geschieden op 28 c.q. 29 december 1965, indien op deze dagen openbare vergaderingen zullen worden gehouden.

Voorzitter e. a.

Ik stel aan de Kamer voor, de heden in de afdelingen te doen onderzoeken ontwerpen van (rijks)wet, vermeld onder de punten IV en V van de agenda, nog vandaag in openbare behandeling te nemen, zulks in afwijking van artikel 58 van het Reglement van Orde der Kamer, indien omtrent deze ontwerpen een blanco-eindverslag dan wel een verslag van eenvoudige aard zal worden vastgesteld.

Daartoe wordt besloten.

De Voorzitter: Nog deel ik aan de Kamer mede, dat de Vice-Minister-President, Minister van Landbouw en Visserij, de Ministers van Verkeer en Waterstaat, van Financiën, van Economische Zaken en van Sociale Zaken en Volksgezondheid mij hebben bericht, dat zij verhinderd zijn de vergadering der Kamer van heden bij te wonen en dat zij bij de eventuele behandeling van de wetsontwerpen, hun departementen betreffende, zo nodig, zullen worden vervangen door resp. de Ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken.

Op verzoek van de voorzitter der commissie van rapporteurs voor de wetsontwerpen nrs. 8309 en 8310 (R 498) deel ik nog mede, dat de op deze wetsontwerpen betrekking hebbende bescheiden, van het inkomen waarvan aan de Kamer reeds mededeling is gedaan, desgewenst ter sprake kunnen worden gebracht bij de openbare behandeling van bedoelde wetsontwerpen.

Aan de orde is de behandeling van het ontwerp van rijkswet **Toestemming tot het aangaan van een huwelijk door Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix (8310, R 498)**.

De Voorzitter: Ik stel aan de Kamer voor, te zamen met dit wetsontwerp, hoewel het een ontwerp van rijkswet is, het naturalisatie-ontwerp 8309 te behandelen, vanwege de nauwe samenhang met het eerstgenoemde wetsontwerp. Ik neem aan, dat de Gevolmachtigde Ministers van Suriname en van de Nederlandse Antillen hier tegen geen bezwaar zullen hebben.

Overeenkomstig het voorstel van de Voorzitter wordt besloten.

Mitsdien is tevens aan de orde de behandeling van het wetsontwerp **Naturalisatie van Claus George Willem Otto Frederik Geert von Amsberg (8309)**.

De beraadslaging over beide wetsontwerpen wordt geopend.

De heer Geuze (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Nu zich bij de Eerste Kamer twee wetsontwerpen aandienen, die in ons volk zeer veel discussie hebben opgeleverd, zou deze Kamer te kort schieten, wanneer zij niet duidelijk zou maken waarom zij medeverantwoordelijkheid voor de totstandkoming van de zogenaamde toestemmingswet op het huwelijk van Prinses Beatrix met de heer Claus von Amsberg en de naturalisatiewet van de laatste wil dragen. Onze fractie is met de Regering van mening, dat het niet gaat om de redenen waarom wel, doch om de eventuele zeer gegronde reden, die er zouden zijn om met het oog op de staatsrechtelijke consequenties geen toestemming tot het huwelijk te verlenen.

De Voorzitter: Mag ik de geachte afgevaardigde even interrumperen? Ik heb een verzuim begaan. In het eindverslag is vermeld, dat twee vragen in het voorlopig verslag niet door de Regering zijn beantwoord. Een antwoord op deze vragen was niet volstrekt nodig, maar de heer Minister-President heeft zich toch bereid verklaard, dat antwoord alsnog te geven. Ik neem aan, dat de heer Geuze er geen bezwaar tegen heeft, wanneer ik de Minister-President daartoe thans nog eerst in de gelegenheid stel.

De heer Cals, Minister-President, Minister van Algemene Zaken: Mijnheer de Voorzitter! Hoewel de commissie blijkens het eindverslag het al voldoende zou hebben gevonden, wan-

Minister Cals e. a.

neer de Regering bereid zou zijn een eventueel antwoord op door enkele leden gestelde vragen te overwegen, gaat de Regering echter verder. Zij heeft dit nl. gedaan en zij is ook gaarne bereid de uitslag van deze overweging mede te delen.

In de memorie van antwoord hebben wij reeds opgemerkt, dat enkele vragen op zijn minst prematuur waren. Dat geldt met name voor de vraag betreffende de uitnodigingen. Er is tot nu toe nog geen enkele uitnodiging verzonden, dus ook niet aan de Staten van Suriname. Ik wilde dit even opmerken ter voorkoming van misverstanden in verband met berichten, die in de pers zijn verschenen. Dit kon natuurlijk niet, voordat de wet in het *Staatsblad* zal zijn verschenen. Wij hebben dan ook in de memorie van antwoord volstaan met de mededeling, dat men er zeker van kan zijn, dat geen personen zullen worden uitgenodigd, op wier politiek verleden men terecht aanmerking zou kunnen maken.

In het eindverslag wordt de vraag nu toegespitst op de „Graaf von Oeyenhausen en diens zoon”. Ik moet aannemen, dat daarmee is bedoeld graaf Rabe Caspar-Heinrich von Oeyenhausen Sierstorpf, die als getuige is opgetreden bij het huwelijk van Koningin Juliana en Prins Bernhard, alsmede diens zoon. Daarover wordt een concrete vraag gesteld, mijnheer de Voorzitter, die naar mijn mening niet veel ter zake doet, maar ik wil toch alle inlichtingen geven, die maar enigszins kunnen worden gegeven. Er werd nl. gevraagd naar de familie-relatie van deze graven von Oeyenhausen tot degene, die in 1933 het slot Vinsebeck bewoonde, waar Hitler zijn verkiezingshoofdkwartier zou hebben gehad. Er zijn twee takken: de freiherrliche en de gräfliche tak von Oeyenhausen. Deze twee takken zijn in 1728 uit elkaar gegaan. Er is dus blijkbaar veel naspeuringswerk verricht door degenen, die deze opmerking in het voorlopig verslag hebben gemaakt! Mijnheer de Voorzitter! Er bestaat geen enkele familierelatie tussen Prins Bernhard of Prinses Armgard en de freiherrliche tak. Deze bestaat wel met de gräfliche tak. Ik kan ook zeggen, dat er nooit contacten met de freiherrliche tak hebben bestaan. Voor zover in de korte tijd is kunnen nagegaan worden, behoort trouwens het slot Vinsebeck helemaal niet aan een von Oeyenhausen, maar aan een graaf von Metternich.

De Voorzitter: Met verontschuldiging aan degenen, die ik in moeilijkheden heb gebracht, verzoek ik de heer Geuze zijn rede te vervolgen.

De heer Geuze (C.H.U.): Met uw toestemming, mijnheer de Voorzitter, wil ik de twee zinsneden van de aanvang van mijn betoog herhalen. Nu zich bij de Eerste Kamer twee wetsontwerpen aandienen, die in ons volk zeer veel discussie hebben opgeleverd, zou deze Kamer tekort schieten, wanneer zij niet duidelijk zou maken waarom zij medeverantwoordelijkheid voor de totstandkoming van de zogenaamde Toestemmingswet op het huwelijk van Prinses Beatrix met de heer Claus von Amsberg en de Naturalisatiewet van de laatste wil dragen. Onze fractie is dan met de Regering van mening dat het niet gaat om de redenen waarom wel, doch om de eventuele zeer gegronde redenen die er zouden kunnen rijzen om met het oog op de staatsrechtelijke consequenties géén toestemming tot het huwelijk te verlenen. In aanmerking genomen ons grote vertrouwen in Prinses Beatrix en Haar Koninklijke ouders, benevens de verkregen steed vollediger geworden uitvoerige informatie over haar aanstaande echtgenoot, de heer Claus von Amsberg, zijn er voor ons geen redenen onze stem aan de wetsontwerpen te onthouden. Wij verhalen ons daarbij niet dat in een aantal kringen binnen het Nederlandse volk bezwaren tegen deze toestemming leven, bezwaren welke in meerdere gevallen op te eerbiedigen gevoelens berusten en, dit afzonderlijk, ook de plaats van de huwelijksvoltrekking betreffen. Zelfs wanneer deze bezwaarden, gekwantificeerd, niet uitmunten in getal, moet deze verdeeldheid betreurd worden. Het is duidelijk, dat wij het met de argumenten van de 65 000 petitionisten niet eens zijn. Het is een voorrecht, dat

Geuze

wij in een land leven, waarin het grondwettelijk mogelijk is zulk een vorm van kritiek te kunnen uiten. Wij vertrouwen erop, dat de ondertekenaars van het adres, waarvan een deel waardig voor zijn overtuiging is uitgekomen, zich nu even correct zullen neerleggen bij de te nemen beslissing. Ook dat behoort bij een rechtsstaat, dat wetten, eenmaal aanvaard, geëerbiedigd worden. Wij delen echter het standpunt van prof. dr. A. J. Rasker, wanneer deze zegt:

„Belangrijker dan de vraag wat hij (Claus von Amsberg) en zijn generatie in hun jeugd, toen zij nog geen persoonlijke verantwoordelijkheid voor de gebeurtenissen droegen, ondervonden en gedaan hebben, is de vraag op welke wijze zij voor de tijd, die komt, verantwoordelijk willen zijn.”.

Voor ons zelf nog een keer uitgedrukt: wij achten discriminatie van een voormalig minderjarig militair zonder aanwijsbare persoonlijke schuld niet aanvaardbaar, terwijl de gegevens over de meerderjarige van Amsberg van de zijde van o.a. de heren Mozer en dr. Lippmann het bezwaar van onvoldoende distantieering van het nationaal-socialisme voldoende ontzenuwd hebben.

Er is nu gisteren een nieuwe publikatie (tussen aanhalings-tekens) via verslaggeving uit de tweede hand bekend geworden. Zelfs indien enige vermeldingen uit dit artikel op feiten zouden berusten, wat — naar onze indruk — niet uit de vage en zeer algemeen gestelde redactie blijkt — immers de zogenaamde bewijsvoering berust geheel op nationaal-socialistische bronnen — dan nog zouden deze gegevens uit de vroegste kinderjaren van Claus von Amsberg, gezien het zoëven onzerzijds over de minderjarige gestelde, geen verandering in ons standpunt kunnen brengen. Wel willen wij de vraag stellen of en, zo ja, welke rol de Minister-President of de Regering bij het onderdrukken van deze poging tot hekzenjacht hebben gespeeld.

Wij willen voorts ook in het bijzonder uiting geven aan onze grote waardering voor de rede in de Tweede Kamer gehouden door dr. Einaar, thans gevolmachtigd Minister van Suriname, een rede, hem alleen door het hart ingegeven en ons toch uit het hart gegrepen.

De beroering, welke de verloving van de Kroonprinses en de daaraan te verbinden consequenties in ons land hebben verwekt, is althans een stimulans geweest voor een bezinning op de waarde van de monarchie in het algemeen en die van de binding aan het Huis van Oranje in het bijzonder. Daarbij zij opgemerkt dat een discussie over de monarchie overal ter wereld en altijd aanwezig is geweest. Het gaat in het huidige geval om ons erfelijk constitutioneel koningschap.

Het beginselprogramma van de C.H.U. sluit geenszins een andere regeringsvorm dan de monarchie uit, maar artikel 5 zegt naar de toelichting van Snoeck Henckemans, dat, zolang er nog één afstammeling is van het Huis van Oranje, bereid en in staat de plichten van het koningschap te vervullen, het Nederlandse volk gehouden is deze Koning uit het Huis van Oranje trouw te zijn. Dit koningschap van het Huis van Oranje werd in de Grondwet „bevestigd”. Iedere gezagsvorm kan zichzelf overleven als hij vreemd wordt aan het veranderende levensgevoel van een volk, zo schreef Struycken. Thans gaat het er om wat het koningschap én historisch én heden ten dage representeert. De verhouding Oranje-Nederland heeft zijn hoogtepunten en dieptepunten gekend, doch door goede en kwade tijden heen blijft bij het Huis van Oranje de continuïteit een zegen voor Nederland te zijn geweest. 1581 was een mijlpaal in het bestaan van ons volk. 1568, 1672, 1813 en 1940/1945 waren hoogtepunten voor de verhouding Oranje-Nederland, toen de natie dieptepunten had te overwinnen. Deze continuïteit immers bleek mede gebaseerd te zijn op een mate van onafhankelijkheid, die waarborgen schiep tegen onevenredige beïnvloeding door politieke stromingen met hun gevoeligheid voor de hang van het ogen-

Geuze e. a.

blik. De verschillende stromingen in ons volk zullen in het koningschap ook elk voor zich zelf een identificatie mogelijk moeten houden; voor ons ligt dan in het bijzonder de nadruk op het handhaven van het begrip „Christelijke Vrijheid”. Hoe politieker verdeeld een volk, hoe moeilijker de herkenningmogelijkheid. Hoe groter ook de geestelijke mobiliteit, hoe moeilijker de integratie tussen enerzijds de eisen inzake het gezag en anderzijds het functioneel dienende aan het goede koningschap eigen. Daarom zal het Nederlandse volk, wanneer het veeleisender is dan ooit ten opzichte van de leden van ons vorstenhuis, omgekeerd zich zelf in dit opzicht eveneens strengere maatstaven bij de beoordeling moeten aanleggen. Wij zullen ook als volk de gezinsemancipatie van ons Koninklijk Huis moeten meemaken. Dat is beter dan aan oude verstarde vormen vasthouden. Maar het Nederlandse volk zal dan ook deze emancipatie moeten meemaken en mee-leven, niet alleen maar mee-analyseren. De vraag blijft nog, hoe groot een minderheid moet zijn, om de Kroon nog als bindingssymbool te kunnen handhaven. In ons geval is het vandaag een academische vraag, de meerderheid is zeer groot, de minderheid kennelijk zo klein, dat zij geen door-slag mag geven.

Het blijkt moeilijk voor velen te onderscheiden tussen regeringszaken en persoonlijke handelingen van de Vorst, die niet tot deze zaken behoren. Bij wat thans aan de orde is, gaat het weliswaar om een persoonlijke daad, dat wil zeggen een daad waarbij vorstelijke personen zeer in het bijzonder in eigen persoon betrokken zijn, doch dan, wat betreft het gevolg ervan, gezien de toestemmingswet, om een daad van zodanige importantie, dat de Ministers terzake verantwoordelijk zijn. Dit is duidelijk belicht door het feit van de raadpleging van de fractievoorzitters inzake de voorgenomen verloving door de Minister-President. Hoewel het onze fractie nog nooit helemaal duidelijk is waarom essentiële gegevens vanwege de Regering niet in een vroegtijdig stadium ter beschikking kwamen en er later ook nog ogenblikken voor velen in het volk geweest zijn, waarop het niet duidelijk was waar de constitutionele verantwoordelijkheid primair te vinden was — wij denken aan de periode van verhoogde negatief geladen berichtgeving tot het moment waarop Minister Biesheuvel te Leeuwarden de gelegenheid aangreep een en ander constitutioneel recht te zetten — in het algemeen verdient de Regering onze steun voor het door haar ingenomen standpunt en gevoerde beleid. Wij wensen Prinses Beatrix en Claus von Amsberg hartelijk geluk met hun voorgenomen huwelijk. Moge Gods kracht het Kroonprinselijk paar verder dragen en moge in deze kracht de toekomst glansrijk zijn.

De heer **Van Riel** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Zoals uit het voorlopig verslag reeds bleek, zal mijn fractie in haar geheel haar stem aan dit wetsontwerp geven.

Dat bepaalde groeperingen in ons land voor hen overwegende bezwaren tegen dit huwelijk hebben, en tot die groeperingen behoren ook leden van mijn partij, is wel duidelijk geworden. Op zich zelf is het feit, dat er bezwaren zijn in kringen die anders niet afwijzend tegenover de monarchie staan, een zaak die aandacht verdient. Bij een deel dergenen, die thans bedenkingen maken, zullen hun bezwaren ook van blijvende aard zijn. Enige maanden geleden heb ik het boek van prof. Presser gelezen, en wat korter geleden, in verband met het wetsontwerp Noodvoorziening Arbeidsrecht, een aantal op de veroordeelde Sauckel betrekking hebbende stukken uit het Neurenbergse procesdossier. Wie rechtstreeks betrokken was bij de geschetste gebeurtenissen in directe of indirecte vorm zal zeer moeilijk tot vergeving kunnen komen, dan wel, indien hij daartoe in staat is, in meer algemene zin uit Duitsland afkomstige personen toch zeer ongaarne een ereplaats in Nederland zien innemen. Velen althans gaat het zo, en betogen over collectieve schuld of onze tegenwoordige relaties met Duitsland hebben op Nederlanders, die óf diep in hun

Van Riel

gevoelens óf diep in hun idealen zijn gekwetst, geen andere dan een vaak prikkelende uitwerking. Betogen ter zake blijven heden derhalve beter achterwege.

Anders ligt het bij degenen, die door het bestaan van de eerste groep of door het feit, dat de Prinses in hun ogen niet voldoende met het bestaan van die groep heeft gerekend, de monarchie bedreigd achten en daarom tegenstemmen. Hier gaat het om argumenten waarover men wel zou kunnen spreken. Omtrent het hiervoren aangegeven standpunt zou ik slechts dit willen zeggen, dat van zodanig algemeen verspreide bezwaren, dat tegenstemmen in het belang van het land nodig zou zijn, niets is gebleken. De publieke reacties en ook de N.I.P.O.-enquêtes spreken hier duidelijke taal.

Dan prevaleert dus het algemene staatkundige principe, dat, wanneer de draagster der Kroon in overleg met de ministers een dergelijk voorstel als nu ter tafel ligt doet, tegenstemmen slechts in volstrekt uitzonderlijke, niet aanwezige omstandigheden geoorloofd zou zijn.

Er zijn naar onze mening duidelijke aanwijzingen dat Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix dit huwelijk sterk wenst, en hoopt en verwacht een gelukkige echtgenote te worden. De heer Von Amsberg is haar strikt persoonlijke keuze en dynastieke of politieke overwegingen hebben allermest gegolden. Wie wenst — en dat doet de meerderheid van het Nederlandse volk — dat èn de draagster der Kroon èn de Koninklijke familie ook in een direct menselijke verhouding tot het Nederlandse volk staan en komen te staan, verzwaart de taak van de Koninklijke familie sterk. Voor een Kroonprinses en a.s. Koningin wordt de opgaaf onvervulbaar of bijkans onvervulbaar, wanneer Zij in haar particuliere leven niet het door haarzelf begeerde rustpunt en alle nodige menselijke steun kan vinden.

Moge deze overweging althans sommigen die nu afwijzend staan, op den duur met dit huwelijk verzoenen.

Na de verklaringen van het kabinet ter zake is de keuze van Amsterdam als plaats van voltrekking voor ons geen onderwerp van discussie meer. Persoonlijk had ik liever den Haag gezien, mede om wat zwaardere nadruk op de historische banden tussen het Oranjestad en den Haag te leggen.

Ten slotte nog een enkel woord over de constitutionele aspecten. Op zich zelf is juist wat het kabinet stelt: dat een bepaalde kwestie zowel particuliere als staatkundige kanten kan hebben. Maar dat betekent, dat die particuliere kanten, constitutioneel gezien, in de parlementaire discussie thuis horen, en zulks wordt mogelijk gemaakt als het kabinet van opinies of inzichten in de witte stukken doet blijken. Juist in casu spreekt dit sterk. Als de denkbeelden van de Prinses en de heer Von Amsberg op het punt Amsterdam eens niet waren vermeld, en er was daarna schriftelijk of mondeling geïnformeerd, had de Regering kunnen stellen dat dit staatsrechtelijk geen onderwerp van beraadslaging was en mocht zijn. Nu maakt zij het voor de toekomst moeilijk te allen tijde een negatief standpunt in te nemen bij staatkundig ontoelaatbare vragen in een soortgelijk verband, omdat er een precedent is in andere zin. Dat de ideeën van de Prinses en de heer Von Amsberg op dit punt bekend werden, kan dienstig geweest zijn; ik wil dit allermest ontkennen, maar daartoe staan andere wegen open. Mijn fractie zou het op hoge prijs stellen wanneer het kabinet in de toekomst bij gemengde casusposities van deze soort niet alleen de gehele verantwoordelijkheid zou aanvaarden — dat spreekt vanzelf, en het kabinet is ook stellig nimmer anders van plan geweest — maar de Koninklijke familie geheel buiten spel zou willen laten wat de argumenten en overwegingen aangaat.

Naar onze mening behoort het geheim van Soestdijk zich ook uit te strekken over de staatkundige aspecten, waarvoor de ministeriële verantwoordelijkheid geldt of gelden moet, van het doen en laten der Koninklijke familie. Wat met een van de prinsessen, haar echtgenoten of a.s. echtgenoten wordt besproken blijve buiten iedere parlementaire vermelding.

Van Riel e. a.

Wij vertrouwen erop, dat de heer Von Amsberg aan de goede verwachtingen, die wij van hem hebben, zal beantwoorden, wensen hem toe, dat hij veel voor Nederland zal kunnen doen en hopen, dat Prinses Beatrix en hij samen dat zullen vinden wat zij voor zich van het leven verwachten.

De heer Vos (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! In de „Socialistische Gids” — het maandblad van de S.D.A.P. — van oktober 1936 komt een artikel voor van de hand van ir. J. W. Albarda, destijds voorzitter van de Tweede-Kamerfractie van de S.D.A.P. Het artikel draagt als opschrift: „Over politiek” en de eerste ondertitel luidt: „De verloving van de Prinses”. Het eerste deel van het artikel ging dus over de verloving van Prinses Juliana.

Na een eerste inleidende alinea volgt een tweede, die luidt:

„De bemoeiing van de wetgevende macht met het huwelijk van een lid van het Koninklijk Huis, hoe noodzakelijk zij ook moge zijn om redenen van staatsbelang, is een pijnlijke plicht. Als er één gebeurtenis is waarbij de eigen vrije wil van twee mensen de doorslag moet geven, is het een huwelijk. Daarbij andere overwegingen te doen gelden, zij het ook om zeer gewichtige redenen, is een inmenging, waartoe men niet zonder tegenzin kan overgaan. Hoe hard kan het ook zijn om neen en hoe moeilijk om ja te zeggen!”.

Ik citeer deze alinea, omdat zij — terwijl Albarda verderop constateert, dat toestemmingswet en naturalisatiewet geen bezwaren zullen ontmoeten en de alinea dus niet slaat op moeilijkheden op dat ogenblik — voor de huidige, bijna 30 jaar later bestaande situatie geschreven had kunnen zijn. Velen in ons land hebben ook geen bezwaren, ik weet het. Maar er zijn er ook velen, voor wie het moeilijk is om ja te zeggen, en ook zijn er, die het ook voor hen harde neen laten horen.

Onderzoekt men, waarom toen — in 1936 — niet, en nu — in 1965 — wel bezwaren bestaan, dan is ook in dit opzicht het artikel van Albarda leerzaam. Albarda schrijft:

„Staatkundige complicaties zijn trouwens van dit huwelijk van Prinses Juliana in geen dele te vrezen. In omstandigheden, die tot het verleden behoren, zou een verloving met een Duitse prins een bezorgheid hebben kunnen verwekken, waarvoor nu geen reden bestaat. Ook mag men aannemen, dat de jonge Prins, eenmaal in ons volk opgenomen, ondanks zijn vroeger verblijf in een geheel andere atmosfeer onze vrijheidszin zal verstaan en zal leren bewonderen.”.

Ook ditmaal zijn staatkundige internationale complicaties — Albarda bedoelt nl. internationale staatkundige complicaties, voortvloeiende uit het zijn van een Duitse prins en doelt op situaties in het vroegere Duitse keizerrijk — niet te verwachten. Doch omstandigheden, die voor ons nog niet tot het verleden behoren — de oorlogsomstandigheden van 1940-1945, gevolg van het nationaal-socialisme — hebben ten aanzien van het huwelijk met een Duitse burger bij velen wel bezorgdheid en meer gewekt, juist omdat degenen, die bezorgd zijn, om in de terminologie van Albarda te blijven spreken, niet bij voorbaat aannemen, dat de jonge echtgenoot straks, ondanks zijn vroeger verblijf in een geheel andere atmosfeer, automatisch onze vrijheidszin zal blijven verstaan en zal leren bewonderen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb hetgeen ik tot nu toe aan de hand van het artikel van Albarda uit 1936 heb gezegd vooropgesteld in deze uiteenzetting, omdat er enige leden van mijn fractie zijn, die hun stem niet aan de toestemmingswet zullen geven, waarbij ook de overweging voor hen heeft gegolden, dat een toestemmingswet in verband met de positie van de dynastie alleen mag worden aanvaard, indien daartegen geen ernstige en respectabel geachte weerstand bestaat, zoals b.v. in 1936 het geval was. Enkele leden, behorende tot

Vos

de grote meerderheid van mijn fractie, die wel de wetsontwerpen zal aanvaarden, is het zeer moeilijk gevallen tot het „ja” te komen, waarbij voor hen mede de overweging zwaar heeft gegolden, dat verwerping in verband met de vermoedelijke staatkundige consequentie ervan een niet aantrekkelijk alternatief is.

Mijnheer de Voorzitter! Het verschil van mening in mijn fractie heeft dus niets te maken met een of andere grotere of kleinere voorkeur voor een republikeinse of monarchale staatsvorm. Ik herinner eraan dat de heren Van Lieshout en Geuze deze staatsvorm ter sprake hebben gebracht. In dit opzicht kan ik nog eens hetzelfde artikel van Albarda citeren:

„Zij, die in beginsel aan een democratische republiek de voorkeur zouden geven boven de monarchale staatsvorm, behoeven geenszins vijandig te staan tegenover het Koninklijk Huis. In Nederland is het staatshoofd niet het hoofd van een politieke richting en strijd over de staatsvorm wordt in ons land niet gevoerd. Weliswaar zijn aanhangers van het republikeinse beginsel in Nederland in verschillende politieke partijen, zij het ook in ongelijke mate, te vinden, maar zij zijn in geen enkele dier partijen als zodanig agressief of actief. De eis van afschaffing van het koningschap en de instelling van een republiek komt hier te lande in geen enkel politiek program voor. Ook in dat van de S.D.A.P. is hij nooit opgenomen geweest.”.

Mijnheer de Voorzitter! Dit schreef Albarda in 1936. Aan het einde van dit citaat gekomen, kan ik slechts toevoegen, dat óók in het program van de Partij van de Arbeid enigerlei eis van overgang naar een republikeinse staatsvorm nimmer is vermeld. Ik heb overigens de indruk, over monarchie en republiek sprekende, dat wij onderling in de politieke partijen van Nederland veel minder ver van elkaar af staan dan men wel eens veronderstelt of op grond van de discussie misschien zou willen doen veronderstellen. Wij allen (misschien met een enkele uitzondering in deze Kamer) zouden ons een republiek alleen wensen als een republiek, waarin de democratie volledig verankerd is — er zijn op dit ogenblik zeer vele andere republieken in deze wereld —, en een monarchie wensen wij ons alleen te denken als een monarchie met een democratische constitutie. In de enkele koninkrijken, waar de monarch nog autocratisch heerst, zouden wij ons niet thuis voelen.

De kwestie monarchie of republiek is dus ook vandaag voor ons, voor mijn fractie niet actueel. Zij is wel in onze staatkundige geschiedenis bediscussieerd. Ik volg ook hier weer Albarda — ik ben daarmee door mijn citaten heen, mijnheer de Voorzitter — omdat het artikel zo instructief is, juist weer voor onze discussie, al is het dertig jaar geleden geschreven. Albarda schrijft:

„De enige poging, die in het Nederlandse parlement ooit is ondernomen om voor de overgang naar de republikeinse regeringsvorm een weg te banen, dateert van 1921. De sociaal-democratische Kamerfractie deed toen, bij de behandeling van de grondwetsvoorstellen van het kabinet-Ruijs de Beerenbrouck, een voorstel, om te bepalen, dat, wanneer bij het overlijden van den Koning geen volgens de Grondwet bevoegde troonopvolger aanwezig zou zijn, een volksstemming over de staatsvorm zou beslissen. Dit voorstel kwam in de geest volkomen en in de bewoordingen vrijwel letterlijk overeen met het eenstemmig advies van de Staatscommissie van 20 december 1918, waarvan de heer Ruijs de Beerenbrouck voorzitter en de heren Anema, De Geer, Limburg, Rink, Schaner en Struveken leden waren geweest. Van de zijde der vrijzinnig-democraten werd een voorstel van gelijke strekking ingediend. Overeenkomstige denkbeelden waren te voren elders reeds door anderen aanbevolen.

Zo had de Liberale Unie in haar laatste levensjaren getuigd van het verlangen, dat bij een eventueel overlijden van Prinses Juliana het volk zich over de staatsvorm zou uitspreken. De toenmaals nog zeer bekende vrijzinnig-democraat Mr. Zadok van den Bergh had geschreven, dat een zodanige uitspraak reeds bij het overlijden van Koningin Wilhelmina zou moeten geschieden. Zelfs de Deputatenvergadering der Anti-Revolutionaire Partij had, in verband met de toen reeds naderende grondwetsherziening, op 30 april 1920 de wens geuit, dat, indien wettige nakomelingen van Koningin Wilhelmina zouden ontbreken, gelegenheid zou bestaan voor het volk of voor de volksvertegenwoordiging, „om in vrijheid te beslissen over de vraag, of de huidige staatsvorm zal behouden blijven”.

Men bedenke, mijnheer de Voorzitter, bij het beschouwen van dit citaat, dat Albarda schreef op een ogenblik, dat inderdaad de Nederlandse dynastie afhing van het blijven voortduren van één leven. Indien dat leven van de Kroonprinses in 1936 onverwacht zou zijn afgebroken, zou na de oorlog de kwestie van de staatsvorm, dat weten wij nu, actueel zijn geworden. En ik kan mij moeilijk voorstellen, dat wij dan de Kroon, ter wille van een voorkeur voor de monarchale regeringsvorm, zouden hebben opgedragen aan een afstammeling van de laatste Groothertog van Saksen-Weimar-Eisenach, die in 1918 abdiceerde, en in rechte lijn afstamde van Koning Willem II, of bij voorbeeld aan de Koning van Denemarken, die in rechte lijn, in vijfde generatie evenals onze huidige troonopvolgster, afstamt van Koning Willem I. De tijd van het opdragen van de koninklijke waardigheid aan derden om zo te zeggen, ligt achter ons, het voortbestaan van de monarchie in ons land is gebonden aan het voortbestaan van de dynastie. En zelfs ten aanzien van de dynastie, mijnheer de Voorzitter, hebben wij allen zonder onderscheid, grenzen getrokken, nl. de grenzen der democratie. Bij het huwelijk van Prinses Irene is dat bewust geschied.

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik uit het verleden heb gepast ten aanzien van de vragen, die ons vandaag bewegen, past het ook, te trachten vooruit te zien. En dan zijn er twee vragen, die ik niet onaangeduid wil laten. De eerste is: de algemene ontwikkeling in de wereld naar grotere eenheden. De Partij van de Arbeid is steeds een sterk voorstandster geweest van een ontwikkeling naar grotere eenheid van de Europese democratieën. Wij hebben dikwijls, in de lijn overigens van Churchill direct na de oorlog, gesproken over de Verenigde Staten van Europa. Ik ben mij de laatste tijd nog meer bewust geworden van de noodzaak daarvan op grond van de economische, technisch-wetenschappelijke en politieke gebeurtenissen. Komt deze eenheid, die wij zelf wensen, dichterbij, en dat kan zijn vóór wij het jaartal 2000 schrijven, dan komen ook de vraag van de staatsvorm voor die eenheid en de vraag van de staatsvormen der samenstellende delen automatisch in discussie, en d.w.z. ook de staatsvorm van al onze Europese constitutionele monarchieën. Ik zie geen reden om dit vraagstuk vandaag aan de orde te stellen, maar wilde het toch ook niet ongenoemd laten.

Een tweede vraagstuk, wel in onze discussie heel direct betrokken, is dat van de invloed van de communicatietechniek en alles, wat ermee samenhangt, op de verhouding tot het Koninklijk Huis.

Mijnheer de Voorzitter! Wij krijgen nog een discussie in extenso over artikel 55 van de Grondwet. De memorie van antwoord gaat overigens ook niet helemaal aan dit artikel voorbij. De essentie van dat artikel is voor ons, dat onschendbaarheid in staatsrechtelijke zin, en ministeriële verantwoordelijkheid één en ondeelbaar zijn. Onze grondwet kent expliciet de onschendbaarheid des Konings. Zij kent niet expliciet de onschendbaarheid van de leden van het Koninklijk Huis. Toch had ik de indruk, met name uit het betoog van de heer Geertsema aan de overzijde van het Binnenhof, dat deze de leden

Vos

van het Koninklijk Huis ook onschendbaar wil zien. Maar daar hoort dan bij, onontkoombaar, een sterke uitbreiding van de ministeriële verantwoordelijkheid, d.w.z. een zeer sterke beperking van de persoonlijke vrijheid bij elk optreden naar buiten van elk dier leden.

Mijnheer de Voorzitter! Laat ik concreet zijn: ik heb de indruk gekregen, dat datum en plaats van het huwelijk worden gerekend te worden gedekt door de ministeriële verantwoordelijkheid. Dit wordt in de memorie van antwoord nog eens bevestigd. Dan rijst echter de vraag: viel het voor de televisie treden van de Kroonprinses en haar verloofde en vielen de uitspraken daar gedaan onder de ministeriële verantwoordelijkheid, en waren zij daardoor gedekt? Zo ja, in welke vorm?

Mijnheer de Voorzitter! Zoals reeds gezegd, wij moeten nog over artikel 55 uitvoerig debatteren. Maar ik zou willen vragen: Indien de uitbreiding van de bepaling, die thans in artikel 55 is vervat, niet is te ontgaan, laat de uitbreiding dan zo klein mogelijk zijn, en laat de vrijheid voor de betrokkenen zo groot mogelijk zijn. Dat dan kritiek kan worden uitgeoefend op de leden van het Koninklijk Huis zelf, daar waar de minister niet verantwoordelijk is, is de logische consequentie. Wil men die kritiek niet — ik laat de abominabele vormen die zijn soms aanneemt, zoals overigens soms ook de pluimstrijkerijen doen, buiten beschouwing — dan is een naar buiten strikt duidelijke verdergaande ministeriële verantwoordelijkheid, met alle moeilijkheden, welke ook daaraan verbonden kunnen zijn, onontkoombaar.

Ik herhaal dus als de essentie van dit deel van mijn betoog, dat voor ons onschendbaarheid in staatsrechtelijke zin en ministeriële verantwoordelijkheid één en ondeelbaar zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot een laatste deel van mijn uiteenzetting. Ik meen, dat tijdens het proces van het behandelen van deze wetsontwerpen de Regering niet altijd even gelukkig is geweest in haar handelen. Ik noem drie gevallen. Het eerste, het geven van een aantal inlichtingen, die toch niet zonder betekenis waren, over de verloofde van de Prinses, pas in de memorie van antwoord aan de Tweede Kamer. Die inlichtingen had de Regering in eerste instantie behoren te verstrekken. Zij waren niet zonder waarde, en die waarde was beslist in eerste instantie groter geweest dan nu; zij kwamen na een stroom van protest.

Het tweede punt: het vermelden van het „adelselement” in eerste instantie bij de toelichting op de wetsontwerpen. De heer Berghuis heeft in zijn rede ter opening van het partijconvent van de A.R.P. over het koninklijk bloed zulke verstandige opmerkingen gemaakt — hij onderstreepte: „mensen van hetzelfde vlees en bloed als alle andere” — dat ik over atavistische adelsopvatting verder zwijg. En ik voeg eraan toe, dat ik juist in dit naturalisatie-ontwerp, al ware dat dan een afwijking van de gebruikelijke methode, het „van” boven het „von” zou hebben verkozen. Overigens weet ik niet of het een gebruikelijke methode is, dat men alle voornamen behalve de eerste dan wel vernederlandst.

Het derde geval, waar ik het optreden van de Regering niet heb bewonderd is dat van de keuze van de plaats van het huwelijk. Ik draag niet zo gauw de Eerste Kamer ten tonele, maar zou men staatsrechtelijk gezien eigenlijk niet de beslissing van vandaag hebben moeten afwachten? Een wet zou kunnen worden verworpen. . . . . En ware het in elk geval niet veel wenselijker geweest, pas na het tot stand komen van de wet, aan de hand van alle dan bekende posities, de plaats en de datum van het huwelijk te bepalen, in veel meer vrijheid dan bij het begin mogelijk was?

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal de verleiding weerstaan, om behalve Albarda, ook nog mijn partijgenoot Drees te citeren. Maar ik wil wel verwijzen naar zijn boekje „De vorming van het regeringsbeleid”, waarin op blz. 2 t/m 5 de positie der Kroon wordt getekend, en zowel wordt aangegeven op welke wijze de Kroon invloed uitoefent en kan uitoefenen, als aan

Vos e. a.

welke constitutionele beperkingen die invloed gebonden is. En uit deze beperkingen volgt dan toch ook de relatief staatkundig beperkte betekenis van de voorliggende wetsontwerpen.

Mijnheer de Voorzitter! Het oordeel van mijn fractie heb ik reeds in het begin gegeven. Ik wil graag de hoop uitspreken, dat nadat de ontwerpen, die wij nu hier behandelen op constitutionele wijze wet geworden zijn, de bezwaarden de waarde van een democratische beslissing in hun denken mee zullen weten te betrekken, en dat zij, die na de aanvaarding van deze wetsontwerpen straks als gehuwden voor ons zullen staan, de wegen zullen weten te vinden, de democratische en constitutionele wegen, om het vertrouwen der voorstemmers te blijven behouden en dat der bezwaarden te winnen.

Mevrouw Van Ommeren-Averink (C.P.N.): Mijnheer de Voorzitter! Het was te voorzien dat het indienen van de toestemmingswet gevoelens van verontrusting en protest zou oproepen. Dit vloeit voort uit de recente geschiedenis van oorlog en bezetting, doch ook uit bezorgdheid voor de toekomst en de veiligheid van Nederland. Het is duidelijk, dat de houding van de tegenwoordige Westduitse Bondsrepubliek en zijn leidende figuren met hun geschreeuw om atoomwapens, deze gevoelens van bezorgdheid in de hand werkt. Elke nauwere binding met West-Duitsland achten wij ongewenst. In het licht van deze situatie hebben wij ons van meet af aan tegen elke overhaasting en overrompeling van ons volk gekeerd inzake de toestemmingswet. Ook de recente publikaties, tot het laatst aan toe, bewijzen hoe onjuist het was om te overhaasten. De Regering, en met name Minister-President Cals, heeft er echter wel haast achter gezet. Er is een weloverwogen campagne gevoerd, via radio en tv, persconferenties en bezoeken, alles vakkundig opgezet, met het doel de gevoelens van onbehagen te overvleugelen. Ook het overleg met de fractievoorzitters is eigenlijk niet meer geweest, zoals al in de Tweede Kamer is opgemerkt dan het geven van een oppervlakkige informatie die eindigde met het vragen van het ja-woord op voorhand van de Staten-Generaal. Het zou echter verkeerd zijn, de gevoelens van onbehagen en het verzet tegen deze wet te bagatelliseren. De betekenis en de diepte ervan kunnen echter onmogelijk worden gelijkgesteld met het overspannen optreden van de P.S.P.-leiding. In een open brief aan de aanhangers van de P.S.P. heeft onze partij zich daartegen gekeerd en gesteld, dat door de gerechtvaardigde bezwaren en bedenkingen in de baan van een z.g. principiële strijd tegen de monarchie en voor een republiek te leiden, men het Duitse revanchisme in de hand werkt. Als er binnen de Nederlandse bevolking een heftige emotionele strijd tussen monarchisten en republikeinen zou ontbranden, die alle andere vraagstukken — en in het bijzonder het atoomgevaar — op de achtergrond zou dringen, zou dit immers alleen in de kraam van de Westduitse revanchisten passen. Ook de andere vraagstukken die voor de arbeidersbeweging en voor de arbeiders en vooruitstrevende mensen in bredere zin van veel groter gewicht zijn, zouden er door overspoeld worden. Heel juist wordt in deze open brief gezegd:

„Waar de rechtsen een beroep doen op primitieve instincten uit het verleden onder de leuze „oranje boven weg met de Socialen”, daar appelleert de P.S.P.-leiding aan de oude overleefde anarchistische opvattingen, die in de georganiseerde arbeidersbeweging geen rol meer spelen.”

Ik wil hier opnieuw uitspreken, dat wij geen koningskwesie wensen. Dat achten wij alleen voordelig voor de reactionaire krachten en nadelig voor de krachten die zich dienen te verenigen in de strijd voor de vrede, de verdediging van de dagelijkse belangen en het behoud en de verdediging van de democratie.

Van Ommeren-Averink e. a.

De uitoefening van het ambt van staatshoofd door een lid van het vorstenhuis beschouwen wij als een vraagstuk van formele aard, zolang het vorstenhuis de Grondwet en de besluiten van de Staten-Generaal eerbiedigt.

In de tegenwoordige structuur zien wij niet bij voorbaat een beletsel voor de strijd van de arbeidersbeweging voor de uitbreiding van de democratie, voor de vrede en sociale vooruitgang.

Wij achten het ongewenst, dat mensen die het over deze vraagstukken eens zijn en elkaars bondgenoten zijn, zich laten verdelen door kunstmatige scheidslijnen. Dat hebben wij tijdens de nazibezetting van ons land ook niet gedaan.

In de illegale „Waarheid” van 1 februari 1942, in het zwartst van de bezetting, riep onze partij op, dat het gehele volk zich moest verenigen om de Duitse overweldigers van ons grondgebied te verjagen en te strijden voor het herstel van de soevereiniteit van het Rijk der Nederlanden, met al zijn staatsinstellingen, zijn democratische grondwet, zijn gewetensvrijheid en al de rechten van zijn burgers.

Wij menen thans, zij het onder de huidige verhoudingen dat gemeenschappelijk strijd gevoerd moet worden tegen het atoomgevaar, voor de veiligheid en het behoud van de nationale onafhankelijkheid van Nederland en tegen het Westduitse expansionisme, dat zich manifesteert op vele terreinen zowel politiek, economisch als militair. Juist daarom achten wij elke nauwere binding met Duitsland ongewenst.

Mijnheer de Voorzitter! Minister-President Cals, die zichzelf verantwoordelijk stelt voor de gang van zaken rond deze toestemmingswet, heeft een politiek van voldongen feiten gevoerd en hij heeft getoond geen begrip te hebben voor wat hierover onder het volk leeft. Zover wij weten bestaat er geen oppositie tegen het indienen van een toestemmingswet voor het huwelijk van Prinses Margriet. Had het daarom niet voor de hand gelegen om op onze suggestie in te gaan om te bespreken of Prinses Margriet de eerste troonopvolgster zou kunnen zijn.

Elke haast in de gegeven situatie is niet alleen uit den boze, doch ook overbodig, te meer omdat Koningin Juliana heeft verklaard niet aan aftreden te denken.

Dat de toestemmingswet in het parlement wel een meerderheid zou halen, was niet verrassend, doch hiermede is niet alles gezegd. Er blijft een zwarte kater van over die om de hoek blijft loeren. Zakelijk uitgedrukt: er bestaat geen waarborg, dat als gevolg van het optreden van de regering-Cals in de toekomst reactionaire kringen het Koningshuis niet zullen trachten te gebruiken voor hun doeleinden. Het misbaar, dat onder meer gemaakt is over de brief van de heer Nederhorst versterkt ons in deze gedachte. Daarom nemen wij voor de gehele gang van zaken geen enkele verantwoordelijkheid. Ik zal derhalve aan de stemming over dit wetsontwerp niet deelnemen.

De heer **Berghuis** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben er geen behoefte aan om vanuit deze Kamer nog weer eens uitvoerig te spreken over de toestemming tot het huwelijk van Prinses Beatrix en de naturalisatie van de heer Claus von Amsberg. De wetsontwerpen zijn door de Regering zorgvuldig voorbereid en in de Tweede Kamer is er uitvoerig over gesproken. Aspecten, die van wezenlijk belang zouden kunnen zijn, zijn naar onze mening niet over het hoofd gezien.

Er is overigens buiten deze officiële behandeling zeer veel over gesproken en door sommigen zeer diep gegraven in de persoonlijke omstandigheden van de Prinses en vooral in het verleden van haar verloofde. Naar mijn mening is dit haast tot beschamens toe gebeurd. Het moet op een buitenstaander wel een wat wonderlijke indruk maken, dat in een land, waarin de Koningin en de Prins een groot vertrouwen verdienen en genieten en waarin de Kroonprinses, opgegroeid temidden van ons volk, zich zodanig heeft ontwikkeld — gelukkig met een eigen persoonlijkheid —, dat zij zowel in ons eigen land als

Berghuis

in de overzeese rijkdelen alsook in het buitenland de grote sympathie heeft verworven van vrijwel allen, die haar optreden hebben gezien, bij het huwelijk van deze Prinses een aantal mensen blijkbaar toch zo weinig vertrouwen heeft in een verstandig beleid van de ouders en in het verantwoordelijkheidsbesef van de Kroonprinses zelf, dat zij nog eens weer tot op de draad een onderzoek willen instellen. Zij doen dit op een wijze, waaraan men soms het karakter van „hinderlijk volgen” niet kan ontzeggen. Ik bedoel hier tevens mede een hinderlijk volgen van de Kroonprinses zelf.

De gevolmachtigd minister van Suriname, dr. Einaar, heeft op zijn manier en zoals de heer Geuze heeft gezegd „uit het hart” aan zijn mening over een verschijnsel als dit uiting willen geven. Het is goed, dat hij dit heeft gedaan.

De Regering heeft nagegaan en heeft moeten nagaan of er redenen waren van persoonlijke, politieke of staatsrechtelijke aard om de grondwettelijke toestemming tot het huwelijk van Prinses Beatrix en de heer Von Amsberg ongewenst te doen zijn. Zij heeft daartoe een onderzoek — en vanwege de omstandigheden zelfs een meer dan normaal grondig onderzoek — ingesteld naar de persoon en het verleden van de heer Von Amsberg.

Het resultaat van dit onderzoek is positief geweest. Naar onze mening was dit wat betreft de persoon van de heer Von Amsberg zeer positief. Er zijn ook na de behandeling in de Tweede Kamer aan het adres van deze Kamer nadere adressen gericht. Er zijn ook weer artikelen verschenen, ook artikelen, die echter weer uit de circulatie zijn genomen. Geen van deze adressen of deze artikelen heeft ons aan het twijfelen kunnen brengen of tot een verandering in de opvatting, dat het resultaat van het ingestelde onderzoek positief is geweest.

Wij zijn bereid zonder voorbehoud en van harte onze stem aan de wetsontwerpen, waarbij aan Prinses Beatrix toestemming wordt gegeven tot haar huwelijk met de heer Von Amsberg en waarbij de heer Von Amsberg tot Nederlander wordt genaturaliseerd, te geven. Wij wensen beiden nog enkele gelukkige en naar wij hopen van nu af ongestoorde verloofsmaanden en daarna een huwelijk, waarop Gods zegen mag rusten, toe, voor henzelf, voor de hunnen en voor ons volk.

Er is in de afgelopen maanden enige discussie ontstaan over de waarde en de betekenis van de monarchie in ons land en over de wenselijkheid van het behoud daarvan. Er is een en andermaal geciteerd, zij het niet steeds volledig, wat het beginselprogramma van de A.R.P. daarover zegt. Ik herhaal het niet letterlijk, maar ik wil nog eens stellen, dat wij, terwijl wij geen enkele staatsvorm voor de enig aanvaardbare houden, het koningschap, gezien in zijn historische relatie met het Oranjehuis en — zoals ik bij een andere gelegenheid heb gezegd — als historisch bepaald erfelijk en daardoor continu en constant concentratiepunt van nationaal staatsgezag, een zaak achten, welke een niet gemakkelijk te overschatten goed van grote waarde voor onze Nederlandse staat en samenleving is. Wij vinden ons land in dit opzicht een gezegend land. Na het in de publiciteit gekomen zijn van de bekende vrouwelijke brief van de heer Nederhorst — een brief, waarop ik overigens nu niet meer inga — heb ik in een openbare vergadering van mijn partij gesteld, dat nu het incident-Nederhorst eenmaal had plaatsgevonden het Nederlandse volk er recht op heeft te weten wat op dit ogenblik het standpunt van de P.v.d.A. als zodanig is ten opzichte van de monarchie. In indirecte zin heb ik een antwoord op deze vraag menen te mogen beluisteren in de verklaring, die de heer Nederhorst in de Tweede Kamer bij de behandeling van deze wetsontwerpen namens zijn fractie heeft afgelegd.

Ook nu heeft de heer Vos namens zijn fractie een aantal opmerkingen over de opvattingen van zijn fractie met betrekking tot de monarchie gemaakt. Ik zeg niet dat daarmee alle vragen zijn komen te vervallen of opgelost, maar hoe het ook zij, voor het ogenblik laat ik ze rusten.

Men mag zich in ons land — en ik zeg daarbij gelukkig — rustig uitspreken als voorstander van de republikeinse staats-

Berghuis e. a.

vorm. Wel mag worden aangenomen dat men zich, zolang de monarchie er is, hetzij krachtens afgelegde eden, hetzij krachtens de algemene verplichtingen van het democratisch staatsburgerschap, voegt binnen het kader van het monarchale bestel. Het sluit de vrijheid van meningsuiting over deze materie voor wie dan ook niet uit. Integendeel, de democratie binnen het stelsel van een constitutionele monarchie geeft daaraan volledig ruimte.

Mijnheer de Voorzitter! De P.S.P. heeft zich in de afgelopen maanden ter gelegenheid van de verloving van Prinses Beatrix voor het eerst als een officieel uitgesproken republikeinse partij opgesteld. Dat is uiteraard haar goed recht. Zij kan ook het moment bepalen, waarop zij dit wil doen. Men kan zich de vraag stellen, waarom zij dit heeft gedaan juist ter gelegenheid van een verloving en aanstaand huwelijk, met hun sterke menselijke en persoonlijke kanten, van een van de leden van ons vorstenhuis, in dit geval de Kroonprinses. Bij de verloving van Prinses Margriet heeft de P.S.P. zich niet in deze zin uitgesproken. Dat is echter haar zaak en het doet er ook niet zoveel toe.

Wat meer opmerkelijk is en wat toch ook een niet plezierige smaak achterlaat is, dat deze groepering omtrent het verleden van de verloofde van Prinses Beatrix meer dan het naadje van de kous wil weten en daardoor de indruk wekt zich omtrent het zuiver houden van ons koningschap zeer te willen inspannen, terwijl zij in wezen, naar zij thans officieel uitspreekt, van het bestaan van het koningschap niet wil weten. Dit wekt de indruk — ik hoop, dat deze kan worden weggenomen —, dat zij onder het mom van bezorgdheid over besmetting van ons Koninklijk Huis met verkeerde elementen de gelegenheid van deze verloving en dit aanstaande huwelijk wil gebruiken voor zaken, die op een ander vlak liggen. Dan vindt echter naar onze mening een vertroebeling plaats van de discussie omtrent de zaak, waarom het nu gaat.

Ten slotte nog een enkele opmerking over Amsterdam als plaats, waar het huwelijk zal worden voltrokken. De keuze is op Amsterdam gevallen en de Regering heeft die keuze voor haar verantwoording genomen. Er zijn tegen die keuze bezwaren aangevoerd. Er is gezegd, dat men dit Amsterdam niet mag aandoen vanwege het bezettingsverleden en vanwege het ontzaglijke leed, dat aan de Joodse Amsterdammers door de Duitsers is aangedaan. Indien dit argument zou gelden, zou dit een discriminatie betekenen voor andere steden, die ook een bezettingsverleden hebben en waar ook Joden zijn vermoord. Omgekeerd zou het, nu dit huwelijk goed ligt en nu het naar moet worden aangenomen de instemming verkrijgt van de overgrote meerderheid van de Staten-Generaal, een blamage zowel voor Amsterdam als voor het vorstelijk huwelijk zijn, indien het niet in Amsterdam als hoofdstad zou kunnen worden voltrokken.

Er is tegen Amsterdam als plaats van de huwelijksvoltrekking aangevoerd het argument van de vrees voor verstoring van de openbare orde. Afgezien van het feit, dat deze vrees voor een nationale gebeurtenis als het huwelijk van de Kroonprinses in een rechtsstaat niet spoedig een doorslaggevend argument kan en mag zijn, moet worden gezegd dat men, daarop afgaande, Amsterdam zou diskwalificeren. Amsterdam mag naar de woorden van zijn eigen burgemeester een lastige stad zijn. Amsterdam is ook een sportieve stad. Amsterdam heeft in haar stadswapen staan de woorden „heldhaftig, vastberaden, barmhartig”, woorden die erin zijn opgenomen vanwege de houding van de stad in de bezettingsjaren. Deze woorden, in hun onderlinge samenhang gezien, geven ons de overtuiging dat het huwelijk van onze Kroonprinses het volgend jaar in deze stad als een nationaal feest zal worden gevierd, waarbij ervan moet kunnen worden uitgegaan dat niet van buitenaf uitdagend aan de ook, maar uiteraard niet alleen, in Amsterdam levende gevoeligheden van het verleden wordt geraakt.

De heer **Van Lieshout** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Na alles, wat over de aan de orde zijnde wetsontwerpen zowel in als buiten het parlement gezegd en geschreven is, meen ik,

Van Lieshout e. a.

sprekende namens mijn fractie, met een korte verklaring te kunnen volstaan. Ook na kennisneming van de adressen, die bij onze Kamer zijn binnengekomen na de behandeling in de Tweede Kamer en voor welke inhoud bij ons begrip aanwezig is, kunnen wij geen voldoende grond vinden, af te wijken van ons standpunt, in het voorlopig verslag ingenomen.

Wij zullen derhalve onze stem aan de onderhavige wetsontwerpen geven. Wij zullen dat doen niet alleen op grond van de overweging, dat geen dringende redenen van staatsbelang zich tegen de aanneming ervan verzetten, maar ook omdat wij de overtuiging zijn toegedaan, dat deze ontwerpen, eenmaal wet geworden, een positieve bijdrage zullen zijn tot ons constitutioneel bestel, dat gedragen wordt en door de verstandelijke inzichten en door de gevoelens van het overgrote deel van het Nederlandse volk.

Wij wensen het prinselijk paar, in het volle vertrouwen, dat het de traditie van het Huis van Oranje zal voortzetten, toe, dat het onder Gods zegen de kracht zal vinden om zijn zware en verantwoordelijke taak te vervullen.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb verleden week bij de algemene politieke beschouwingen gezegd, dat het mij toen een betere gelegenheid leek om een paar woorden te spreken over het manifest geworden republikeinse standpunt van de P.S.P. Ik meen, dat het juist is, wanneer ik vandaag begin met enkele woorden over de wijze, waarop dit standpunt manifest is geworden. Dat heeft nl. veel te maken met de wetsontwerpen, die vandaag aan de orde zijn. Ik doe het mede, omdat de geachte afgevaardigde de heer Berghuis zojuist enige woorden aan deze kwestie heeft ge-
wijd.

Vanaf de oprichting van onze partij in januari 1957 was het duidelijk, dat er zeer sterke republikeinse gevoelens leefden. Die zijn op dat ogenblik niet gekristalliseerd in een standpunt ten aanzien van de vraag republiek of monarchie in enig beginselprogramma. Wij hebben in ons programma alleen onze allerbelangrijkste beginselen neergelegd. Wij meenden toen, dat dit een punt van secundair belang was. Wel zijn in de loop van de jaren op onze congressen steeds meer stemmen opgegaan om, wanneer er nu eens een uitgebreider programma komt — dat is nl. nog altijd in de maak, mijnheer de Voorzitter —, daarin ook een duidelijke uitspraak ten gunste van de republiek op te nemen. Ik wil als mijn persoonlijke mening hier in alle eerlijkheid wel zeggen, dat, wanneer men ervan overtuigd was geweest, dat ieder in Nederland, die pacifistisch of socialistisch dacht, ook republikein dacht, dit waarschijnlijk wel vanaf het eerste ogenblik in onze beginselverklaring was opgenomen. Het is nooit ter sprake geweest, maar ik neem aan, dat onuitgesproken de gedachte een rol heeft gespeeld, dat er, wanneer men zich op deze twee belangrijke punten kan verenigen (met allerlei consequenties daarvan) en men over de staatsvorm en de monarchie verschillend denkt, dan geen reden is, Nederland met nog meer partijen op te knappen dan de vele die er al zijn, zoals men (van andere zijden dan de onze) beweert. Dan zouden er namelijk een republikeinse pacifistisch-socialistische partij en een monarchistisch pacifistisch-socialistische partij hebben moeten komen.

In de loop van de tijd is die aandrang echter sterker geworden. Dit was niet zo ten tijde van de kwestie-Irene, niet zo ten tijde van de verloving van Prinses Margriet, maar bij de verloving van Prinses Beatrix is de aandrang van binnen en van buiten de partij overweldigend groot geweest. Men zei: het is toch onzin om nog langer niet ergens expliciet te stellen, dat dit de consequenties kunnen zijn van een monarchistische staatsvorm, en te stellen, dat wij republikeinen zijn. Altijd is het nog zo, dat er in Nederland mensen zijn die pacifistisch en socialistisch denken en die monarchist zijn, zelfs onder onze partijgenoten. Wanneer deze mensen menen, dat dit een zó belangrijk punt is, dat dit voor hen de consequentie moet hebben, uit onze partij te treden: niemand die ze tegenhoudt. Wanneer zij menen — dit lijkt mij juist —, dat die andere

Van der Spek

twee beginselen van zo overwegend belang zijn, dat zij eventueel op een detailpunt maar met de partij van mening moeten verschillen (ik stel mij voor, dat het in iedere partij voorkomt, dat, wanneer er een enigszins uitgebreid program is, alle leden van mening verschillen, waar het detailpunten betreft; dat is helemaal niet erg), dan blijven zij lid van die partij. Ik meen, dat dit duidelijk is.

Het is nog altijd een niet zo belangrijke zaak voor ons. Het is wel mogelijk, dat, gezien het feit, dat binnen onze partij het verzet tegen deze wetsontwerpen onmiddellijk oplaaide en dat ook in onze partij de republikeinse gevoelens zo sterk zijn en altijd al zo sterk zijn geweest, deze twee feiten een gemeenschappelijke basis hebben, nl. een zekere kritische instelling, waardoor wij meer geneigd zijn, een vrije mening, die in dit opzicht in Nederland niet altijd evenzeer wordt gewaardeerd, uit te spreken.

Mijnheer de Voorzitter! Tot welke consequentie de emoties rond deze wetsontwerpen hebben geleid — ik heb er verleden week al enkele opmerkingen over gemaakt — wordt o.a. duidelijk gedemonstreerd door uitspraken van de geachte afgevaardigde de heer Van Riel, gedaan in „De Telegraaf” naar aanleiding van het debat, georganiseerd door de Algemene Studentenvereniging Amsterdam op 19 oktober jl. De heer Van Riel heeft daar gebruikt de term „fascistisch” voor het optreden van de jongelieden in de zaal.

Ik moet bekennen, mijnheer de Voorzitter, dat, wanneer de heer Van Riel meent dat een enigszins joelende en roepende menigte — ik geef toe; helemaal geen beleefde en netjes in de plooi blijvende menigte — een typisch facet is van het fascisme, ik mij dan inderdaad kan voorstellen, dat de heer Van Riel vóór deze wetsontwerpen zal stemmen. Verleden week heb ik de uitspraken van de heer Van Riel geciteerd; ik zal ze niet herhalen.

Ik geloof, dat het misschien toch niet zo onbelangrijk is, dat een zo emotionele zaak als deze op het ogenblik in de politiek in Nederland een rol speelt. Dit heeft dan namelijk tot gevolg, dat er mensen zijn die zich bloot geven, die er blijk van geven, dat zij over democratische vrijheden anders denken dan men meestal uit hun mond verneemt dat het geval is. Dit is dan de winst van de zuiverheid, die het gevolg kan zijn van een dergelijke zaak.

Ik wil nog een opmerking over de geachte afgevaardigde de heer Van Riel maken. Deze heeft verleden week aan het adres van de Minister-President gezegd, dat de hoofdeis voor een Minister-President is: geen weerstanden opwekken. Ik concludeer uit de redevoering die de heer Van Riel zojuist heeft gehouden, dat hij aan een Minister-President aanzienlijk hogere eisen stelt dan aan een monarchie.

De geachte afgevaardigde de heer Berghuis heeft vanmiddag gesproken o.a. over wat hij heeft gezegd op 30 oktober op het Anti-Revolutionair Partijconvent. Hij heeft hieraan nog enkele opmerkingen vastgeknoopt.

De heer Berghuis heeft daar gezegd, dat hij meent, dat in de omstandigheden, waarin wij samen met West-Duitsland nieuwe banden hebben gelegd in de Europese Gemeenschappen en N.A.V.O. — ter waarborging van recht en vrede in een vrije wereld, staat er bij — eigenlijk niets anders kunnen doen dan de heer von Amsberg als toekomstig prins-gemaal te aanvaarden. Ik geloof, mijnheer de Voorzitter, dat dit niet juist is.

De heer **Berghuis** (A.R.P.): Dat is geen juist citeren, mijnheer Van der Spek. Ik heb niet gesteld, dat wij, omdat wij verbonden met Duitsland hebben, de heer von Amsberg, los van wat ook, moeten accepteren. Ik heb gezegd, dat degene, die verbonden met Duitsland accepteert, maar de heer von Amsberg, omdat hij een Duitser is, als gemaal voor de Prinses afwijst, moet oppassen, dat hij geen dubbele moraal toepast.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Dat heb ik bedoeld te zeggen, mijnheer de Voorzitter. Ik heb letterlijk geciteerd en ik

heb dus niet gesteld, dat de heer Berghuis heeft gezegd: hieruit volgt, dat wij iedere Duitser moeten aanvaarden. Ik heb gezegd: hieruit volgt, dat wij de heer von Amsberg moeten aanvaarden.

Ik meen, dat dit niet helemaal juist is. Ik geloof, dat men in alle oprechtheid een voorstander kan zijn van dit soort verbonden, dat men desondanks tegen een prins-gemaal in Nederland kan zijn met een dergelijk verleden. Het is heel duidelijk gesteld door de heer Goedhart aan de overzijde van het Binnenhof. Ik wil er slechts de nadruk op leggen, dat deze woorden bepaald niet tegen ons kunnen zijn gericht. Men kan ons, wat dit betreft, niet verwijten, dat wij er een dubbele moraal op na houden.

In dezelfde redevoering van de heer Berghuis wordt gesteld, dat de P.S.P. gelukkig rustig mag zeggen tegen het handhaven van een monarchie te zijn; zij moet dit echter niet doen ter gelegenheid van een verloving en het daarmee op het toch ook menselijke hoofd van een prinses doen neerkomen.

Zojuist heeft de heer Berghuis daaraan nog iets vastgeknoopt. Hij heeft gezegd, dat de indruk wordt gewekt — hij heeft zorgvuldig de nadruk op die woorden gelegd —, alsof onze stellingneming op het ogenblik een ander doel heeft, omdat wij nl. zo naarstig in het verleden van de heer von Amsberg aan het speuren zouden zijn. Volgens hem moet men dit alleen maar doen, wanneer het belang van de monarchie je ter harte gaat. Als republikeinen zouden wij dit niet moeten doen. Dit wekt de indruk, dat het een geheel ander doel heeft.

De heer Berghuis heeft geen veronderstellingen geuit over mogelijke andere doeleinden. Het is misschien goed om nog even met klem vast te stellen, dat het doel bepaald niet is het toebrengen van enig menselijk leed aan een prinses of enig ander menselijk wezen. Wij hebben ook bij andere gelegenheden duidelijk gesteld, dat Prinses Beatrix naar onze mening mag trouwen met wie zij wil. Het is nogal duidelijk, dat het ons alleen gaat om de staatsrechtelijke consequenties, die wij nu behandelen. De P.S.P. heeft er in geen enkel opzicht een persoonlijke zaak van gemaakt. Er wordt een persoonlijke zaak van gemaakt door de tegenpartij, die nl. voortdurend kreten slaakt over allerhande aan de Prinses toegedachte eigenschappen, die men in vele gevallen persoonlijk helemaal niet heeft kunnen controleren. Wij halen het persoonlijke er niet bij. Wij stellen uitdrukkelijk, dat dit, wat de staatsrechtelijke consequenties betreft, onaanvaardbaar is.

Op de vraag, waarom wij dan toch zo naarstig speuren, merk ik op, dat deze zaak eenmaal aan de orde is. Mijns inziens is het bijzonder wenselijk, dat wij er — gegeven de situatie — het beste van proberen te maken. Onder de huidige omstandigheden betekent dit, dat wij niet graag nog iemand in de Koninklijke Familie zien opgenomen — met de consequentie, dat deze prins-gemaal wordt —, die een dergelijk verleden heeft. Ik moet erbij zeggen, dat wij niet hebben gedacht: Laten wij het nu eens doen, misschien begrijpen de mensen dan iets meer van het pacifisme. Ik ben er wel van overtuigd, dat dit de gevolgen zullen zijn. Het is naar mijn opvatting zo sterk verweven met het pacifistische en socialistische standpunt van mijn partij, dat ik van mening ben, dat men van uit die overtuiging redelijkerwijs geen andere conclusie kan trekken dan de conclusie, die wij nu daaruit trekken. Het is heel dikwijls zo, dat wij bij bepaalde detailonderwerpen, die een rol spelen in de Nederlandse politiek, een menning verkondigen, zonder de illusie te hebben, dat, wanneer wij onze zin zouden krijgen, de zaak daarmee fundamenteel zou verbeteren, terwijl wij wél de gedachte hebben, dat, wanneer wij onze zin zouden krijgen, daarmee in alle duidelijkheid zou worden gesteld wat de zaken zijn waarom het wél gaat. Dat is hier naar mijn mening ook het geval.

De C.P.N. is in dit verband ook enkele woorden waard. Op 23 juni, de dag waarop de Minister-President de fractievoorzitters van de Tweede Kamer heeft geraadpleegd, heeft de heer Bakker gezegd dat men nog niet precies wist wat men ging doen. Op het Waarheidsfestival, dat een poosje later

Van der Spek

plaatsvond, heeft hij de stelling verkondigd dat de P.S.P. in het geheel geen bezwaar tegen de heer von Amsberg zou hebben, omdat de P.S.P. tegen de monarchie is. Deze woorden zijn naar ik aanneem in wilde verwarring uitgesproken. In de Tweede Kamer heeft de heer Bakker ten slotte aangekondigd dat zijn fractie niet aan de stemming zou deelnemen omdat door dit wetsontwerp iets definitiefs zou worden geregeld. Ook deze gedachtengang is voor mij niet geheel duidelijk.

De verwarring waarin de C.P.N. verkeert en de kronkelpaden die daarbij worden bewandeld werden zoëven gedemonstreerd door de uitspraak van mevrouw Van Ommeren-Averink, dat de leiding van de P.S.P. bezig is de Westduitse revanchisten in de kaart te spelen. Mijns inziens is het omgekeerde het geval. Wij menen — ik kom er zo dadelijk op terug; bovendien heb ik er verleden week al iets over gezegd — dat in verband met deze zaak het Westduitse revanchisme inderdada van belang is en dat wij door onze houding het Westduitse revanchisme juist proberen te bestrijden. Met de woorden van mevrouw Van Ommeren dat het ongewenst is dat mensen die het over belangrijke zaken eens zijn zich door een onbelangrijke zaak, zoals republiek en monarchie, laten scheiden, kan ik mij volkomen verenigen. Ik heb daarover reeds het een en ander gezegd.

De P.v.d.A. is in dit verband ook een interessante partij. Er heerst op het ogenblik nogal wat verzet onder de leden. Dat interessante aspect is naar voren gekomen toen de voorzitter van deze partij, de heer Tans, op 15 oktober voor de televisie stelde: Wij maken er geen politieke zaak van; bij de P.S.P. ligt het bijzonder eenvoudig: die is tegen Claus omdat zij tegen de monarchie is. Dit is naar mijn overtuiging een bewuste verdraaiing van de feiten. Bij onze partij is de afwijzing van de monarchie acuut en actueel geworden door de verwikkelingen rondom deze wetsontwerpen.

De verwarring is nog duidelijker geworden toen de brief van de heer Nederhorst aan de orde kwam. Alle ontkenningen ten spijt, geloof ik dat wij in grove trekken mogen stellen — de heer Nederhorst zegt: eigenlijk waren wij nogal tegen, maar nu het zo gelopen is, moeten wij toch maar voorstemmen — dat wanneer deze zaak tijdig bekend was geweest (ik zal mij voorzichtig uitdrukken), de kans aanzienlijk groter zou zijn geweest dat de P.v.d.A. zich tegen dit wetsontwerp had uitgesproken.

De heer Nederhorst zegt in deze brief dat half en heel fascistische stromingen profijt kunnen trekken van een koningskwestie. In België is dat ook gebeurd. De koningskwestie in België is uiteraard aan de orde gesteld door anti-fascistische stromingen. Zou men in zo'n geval zwijgen, dan zouden naar mijn mening zuiver fascistische en half-fascistische stromingen beter aan hun trekken komen. Het is gevaarlijk te stellen dat die hele en halve fascistische fel zullen reageren op wat wij doen en dat wij daarom maar niets moeten zeggen. Dat doet mij sterk denken aan het Duitsland vóór 1933; toen werd ook van de kant van de tegenstanders van het fascisme in vele gevallen een matiging in acht genomen die bepaald faliekant is uitgekomen. Angst voor „Telegraaf” en „Elsevier”, die de heer Nederhorst blijkens zijn brief schijnt te koesteren, is hiervan een voorbeeld. Tot mijn spijt moet ik erbij zeggen dat daaruit eigenlijk blijkt dat de aanhang van de partij van de heer Nederhorst voor een deel in de hoek van „Telegraaf” en „Elsevier” moet worden gezocht, anders zou hij hiervoor niet bang behoeven te zijn.

De heer Nederhorst heeft in verband met de kwestie monarchie en republiek iets onaardigs gezegd over de heren De Quay en Luns. Een van zijn bezwaren tegen de republiek was dat deze in Nederland als president vermoedelijk de heer De Quay of de heer Luns zou krijgen. Er zijn twee mogelijkheden, mijnheer de Voorzitter! De ene is dat het staatshoofd in een land als Nederland geen macht heeft, dus ook in een republiek niet. Ik heb verleden week al gezegd dat wij de kwestie monarchie—republiek in abstracto bespreken: wij gaan geen dictatoriale republiek met een democratische monarchie

vergelijken. Zouden wij uit die twee een keuze moeten doen, dan zijn wij felle voorstanders van een democratische monarchie. Wij vergelijken monarchie en republiek met elkaar en gaan er daarbij van uit dat alle andere relevante aspecten in politiek opzicht gelijk blijven. In het eerste geval, waarin het staatshoofd dus geen enkele macht heeft, is het niet van belang of de heer De Quay of de heer Luns staatshoofd is. De tweede mogelijkheid is dat het staatshoofd wel macht heeft; dan is het fout. Dat wordt door de heer Nederhorst bijzonder onduidelijk gezegd.

De heer De Quay heeft van de heer Nederhorst nog iets te horen gekregen over zijn houding in de bezetting. Die woorden heeft de heer Nederhorst later echter weer ingetrokken. De heer Nederhorst heeft het daarmee naar onze mening echter alleen maar erger gemaakt. De heer Nederhorst zegt namelijk dat hij geen twijfel uitspreekt aan de vaderlandslievendheid van de heer De Quay. Het lijkt mij volkomen juist dat hij die niet in twijfel trekt.

Immers, wanneer mensen bij uitstek vaderlandslievend zijn, dan zijn het wel de vurige, de meest felle nationalist. De heer Nederhorst voelt zich dan blijkbaar in deze kringen thuis. Nog sterker: een partij als de N.S.B. — denkt u maar eens aan de naam „Volk en Vaderland” — was een fel vaderlandslievende nationalistische partij. Laten wij nu niet beginnen met elkaar gebrek of een teveel aan vaderlandsliefde te verwijten of als wij erover spreken, laten wij dan een gebrek aan vaderlandsliefde liever als een deugd dan als een kwaad zien. Daarover heb ik verleden week ook voldoende gezegd, zodat ik er nu niet uitvoerig op behoef in te gaan. En voorts, mijnheer de Voorzitter: waarom zegt de heer Nederhorst iets dergelijks ten aanzien van de heer De Quay, terwijl hij bij mijn weten geen enkele uitspraak ooit in het openbaar heeft gedaan over zijn medefractielid de heer Ruymers, die in die tijd hoofdredacteur van „De Nederlandse Unie” was? U moet de artikelen, die erin staan, maar lezen — ik heb ze thuis liggen — om u de haren te berge te doen rijzen. Waarom niets over de huidige excellentie Suurhoff gezegd, die toen secretaris van de Amsterdamse afdeling was? Waarom heb ik van die kant nooit iets gehoord over het feit, dat een van de andere leden van het driemanschap onder alle regeringen met de P.v.d.A. chef van de Binnenlandse Veiligheidsdienst is geweest, met name mr. Einthoven? Waarom hoor ik niets van die kant over het feit, dat men met veel plezier in de Regering heeft gezeten samen met de heer Staf, die de Nederlandse boeren, die naar het oosten gingen, in de bezettingstijd uitgeleide heeft gedaan? Ik vind de aanval van de heer Nederhorst op de heer De Quay merkwaardig in het licht van deze andere zaken.

De heer Nederhorst zegt ergens in zijn brief: De grote massa van het Nederlandse volk is lauw, met uitzondering van de vrouwen, die enthousiast waren.

Dat is weer zo iets, mijnheer de Voorzitter! Ik vind het een belediging van de Nederlandse vrouwen. Het is een van de allerernstigste passages uit de brief van de heer Nederhorst.

Ik vraag mij af, hoe de ontvangers van de brief van de heer Nederhorst zich eigenlijk moeten voelen op het ogenblik. Zij hebben, toen zij die brief hadden gelezen, hem, geloof ik, in het algemeen nogal kwalijk gevonden, maar hebben er toch wel bij gedacht: Nou, Nederhorst heeft toch persoonlijk, en misschien zijn gehele fractie wel, een aantal opvattingen, die niet zo ver van de onze af staan. Na alle gedraai en terugkrabbelen en zich, wat bepaalde facetten van de zaak betreft, distantiëren van de zaak, geloof ik, dat deze mensen zich bijzonder in hun hemd gezet voelen.

Mijnheer de Voorzitter! Ter zake wat betreft de wetsontwerpen, die voor ons liggen. Wij beginnen met te stellen — ik zal proberen, niet al te veel in herhalingen te vervallen —, dat het feit, dat de heer von Amsberg door zijn ouders uit Tanganjika, in die tijd een Engels mandaatgebied, naar Hitler-Duitsland is gezonden, een bijzonder ernstige zaak is, die zijn mentaliteit in sterke mate moet hebben beïnvloed, en dat

Van der Spek

het feit, dat hij in militaire dienst van Hitler-Duitsland is geweest, een bijzonder ernstige zaak is, maar dat doorslaggevend moet zijn in verband hiermee, dat naar onze stellige mening de heer von Amsberg nooit duidelijk afstand heeft genomen van het nazi-verleden van Duitsland en van de passieve houding van vele Duitsers, die helemaal geen nazi's waren. Uit de open brief van het comité van verzetsmensen uit Rotterdam wil ik in dit verband gaarne iets citeren. In die brief wordt gesteld:

„De heer Von Amsberg zou afkomstig zijn uit een familie, die (behoudens een enkele gezagsdrager voor het nationaal-socialisme) tot de zeer grote Duitse middenmoot behoort, welke door zich niet te verzetten en door wel te gehoorzamen het succes van Hitler en onze rampspoed heeft mogelijk gemaakt en toegejuicht.”

Elders lees ik daarin:

„Wij hebben groot respect voor de helaas te weinig Duitsers, die zich tegen Hitler hebben tweergesteld. Groepen van de huidige Duitse jeugd, die duidelijk stelling nemen tegen het verleden en zich ontwikkelen in democratische richting, hebben onze volle sympathie. Dit kan echter niet betekenen, dat wij ex-soldaten van Hitler kunnen gaan erkennen en gaan vereren als behorend tot onze hoogste gezagsdragers. Wanneer zulk een ex-soldaat blijkt te behoren tot de helaas te velen, die het zelfs na twintig jaren niet verder hebben kunnen brengen dan „Wir haben es nicht gewusst”, dan is in hem zelfs niet een drager van een veranderd Duitsland te herkennen.”

Verder lees ik daarin over Koningin Wilhelmina en Koningin Juliana:

„Zij hebben naar het besef gehandeld van wat hun volk overkomen is en daarvan niet afgeweken. Thans zouden wij ons moeten voorbereiden een Koninklijke Hoogheid te aanvaarden, die wij als zodanig niet kunnen erkennen zonder eenzelfde volgzaam, buigzaam massa te worden als het volk, waaruit de heer Von Amsberg voortkomt.”

Mijnheer de Voorzitter! De heer von Amsberg heeft inderdaad gezegd: Ich habe es nicht gewusst, en dat heeft bij dat televisie-interview geslagen op een aantal verschijnselen, met name in concentratiekampen en op vergassing in Hitler-Duitsland. Daartegenover hebben wij in het voorlopig verslag gesteld, dat ter gelegenheid van de debatten in de Duitse Bondsdag over de verlenging van de verjaringstermijn voor oorlogsmisdaden dr. Adolf Arndt heeft gesteld: „das Wesentliche wurde gewusst”. Dat is inderdaad, waar het om gaat. „Das Wesentliche” werd geweten en of men nu de details van de wijze van de vernietiging van mensen e.d. kende of niet, is betrekkelijk weinig relevant.

De heer Von Amsberg heeft bij dat interview gesproken over een ongelukkige periode voor Duitsland en heeft gezegd, dat wij niet moeten vergeten, wat „in onze naam” is gedaan. Dat is zo'n voorbeeld van hetgeen ik straks zei, van het zich niet voldoende distantieëren. Het is niet, wat „in onze naam” is gedaan, maar wat „door ons” is gedaan.

Het schiet mij te binnen dat beide Kamers der Staten-Generaal een tijd geleden zich eenstemmig hebben uitgesproken voor een telegram aan de Duitse Bondsdag om die termijn voor oorlogsmisdaden te verlengen, terwijl de heer von Amsberg bij dat interview meende, dat dit een te moeilijke zaak was om er een mening over te kunnen hebben.

Op onze vraag in het voorlopig verslag, of men heeft kunnen kennis nemen van het militaire zakboekje van de heer von Amsberg, antwoordt de Regering: Neen, dat is waarschijnlijk zoek geraakt. Op onze vraag, wat de heer Von Amsberg zou hebben moeten doen volgens de ontdekkingen van de heer

De Jong in Italië om onaanvaardbaar te zijn, stelt de Regering, dat het zou moeten zijn geweest een laakbaar optreden, whatever that may mean. De Regering heeft gezegd, dat het antecedentenonderzoek wel bijzonder volledig is geweest — ik kom er straks nog op terug — en dat er voor de Regering geen spoor van twijfel is overgebleven ten aanzien van de houding van de heer Von Amsberg.

Daartoe behoort een heel verhaal over de heer Lippmann in Hamburg, die de heer Von Amsberg in dienst zou hebben gehad. Het is duidelijk, dat de bewijzen ten aanzien van deze zaak niet zo bijzonder talrijk zijn. Ik wil aannemen — dat is overigens een nieuwtje voor mij in de memorie van antwoord —, dat de heer Von Amsberg heeft gesteld, dat hij daar heeft gewerkt — dat wist ik nog niet — en het is zeker — ik heb dat laten checken —, dat de heer Lippmann stelt, dat de heer Von Amsberg daar heeft gewerkt. Merkwaardig blijft overigens dat de heer Lippmann tegenover een journalist van het weekblad Panorama, dat straks nog in een ander verband ter sprake zal komen, heeft gesteld, dat hij meende, dat de heer Von Amsberg destijds daar heeft gewerkt van 2 februari tot de maanden augustus, september, oktober. Hij heeft voorts een groot aantal andere mededelingen gedaan, namelijk er is geen enkel schriftelijk stuk, geen brief, hij wist geen namen van cliënten. De Regering zegt: Dat kan men ook niet....

Minister Cals: U moet nog eens de memorie van antwoord lezen, vóórdat u deze dingen vertelt. Er staat duidelijk in, dat hij het ook schriftelijk heeft verklaard.

De heer Van der Spek (P.S.P.): Dat wie ook wat schriftelijk heeft verklaard?

Minister Cals: Dr. Lippmann heeft ook schriftelijk verklaard, dat de heer Von Amsberg daar heeft gewerkt en hoe lang hij er heeft gewerkt. Het staat in de memorie van antwoord. Leest u maar eens goed.

De heer Van der Spek (P.S.P.): Ja, ja.

Minister Cals: Maar dan moet u niet het tegendeel zeggen.

De heer Van der Spek (P.S.P.): Ik heb dus gesteld, dat de heer Lippmann — ik zeg overigens helemaal niet, dat het er niet staat, maar nu ik kijk, zie ik niet, dat het er staat — tegenover die journalist heeft gezegd: van 2 februari tot augustus, september, oktober. Daarna heb ik laten checken de meningen, die de heer Von Amsberg in de mond zijn gelegd in dat artikel. Hij heeft ze allemaal bevestigd.

De heer Bührmann (C.H.U.): Houdt u er ook een B.V.D. op na?

De heer Van der Spek (P.S.P.): Dat geeft volkomen weer, wat daar is gezegd. Ik heb al eens in particulier verband op een dergelijke vraag geantwoord, mijnheer de Voorzitter: Gelukkig niet, gelukkig houden wij er geen B.V.D. op na; daar hebben wij geen enkele behoefte aan. Het is echter wel voor ons mogelijk, mensen te vragen: Wil je eens even naar iemand toe gaan en informeren enz. Ik dacht, dat dat weinig te maken had met inlichtingendiensten e.d.

De heer Bührmann (C.H.U.): Een klein B.V.D.-tje dus.

De heer Van der Spek (P.S.P.): Wanneer men hier de term B.V.D. voor wil gebruiken, dan is dat een heel merkwaardige zaak, want de V betekent Veiligheid, en wanneer de V in P.S.P.-verband aan de orde komt, betekent zij vrede.

De heer Lippmann heeft deze uitspraken dus allemaal bevestigd. Die periode blijft dus enigszins een raadsel. Interessanter is dat afgelopen zaterdag de heer Lippmann het vol-

Van der Spek

gende heeft gezegd. Hij stelt dat hij nooit met de heer Von Amsberg heeft gesproken over de vraag of zijn ouders lid van de N.S.D.A.P. waren en nooit over de kwestie van het in 1938 naar Duitsland sturen. Dit is wel interessant in verband met de stelling van de heer Lippmann dat hij zo precies wil nagaan of iemand een antifascist is. Maar wat nog interessanter is, is dat hij in dat gesprek heeft gezegd: Hitler heeft ook een heleboel goede dingen gedaan. Hij heeft genoemd de Autobahnen, de sociale wetgeving en de beëindiging van de werkloosheid. Wanneer dat de kroongetuige van de Regering is wat betreft de opvattingen van de heer Von Amsberg, dan moet ik zeggen dat het er bijzonder slecht mee gesteld is.

De heer Lippmann stelt ook in verband met het adres, dat de heer Von Amsberg er niet zelf heeft gewoond, maar op kamers bij de heer Von Bismarck, die op het ogenblik werkt bij de Europese Gemeenschappen, in de buurt van de heer Mozer waarschijnlijk.

Wat betreft de cliënten, die niet door de Regering kunnen worden genoemd en die een advocaat niet zal noemen, de heer Lippmann is bereid ze te noemen, maar hij kent ze alleen niet. Hij weet geen namen uit zijn hoofd, hij kan de dossiers niet vinden. Het is natuurlijk allemaal mogelijk.

Wij hebben bovendien in verband met deze gehele affaire gelezen, dat in West-Duitsland een tijdje geleden het hoofd van het bureau voor schadevergoeding aan de Joden een ex-S.S.-er bleek te zijn. Wanneer men zich dus met schadevergoeding aan Joden in West-Duitsland bemoeit, zegt dat nog niet veel over de mentaliteit ten opzichte van het nationaal-socialisme.

Ik wil niet uitvoerig meer spreken over de rede van Lübke in Bergen-Belsen. De citaten, die mijn partijgenoot de heer Lankhorst in de Tweede Kamer heeft gegeven, zijn bijzonder duidelijk. Ik wil er echter nog op wijzen, dat de Duitse bondspresident ook heeft gesproken over de nare dingen, die uit naam van de Duitsers zijn gedaan, in plaats van: die door de Duitsers zijn gedaan.

Overigens merk ik op dat, wanneer al die dingen zo duidelijk waren, er wel eens een anti-semitische aanval op de heer Von Amsberg zou zijn gelanceerd, maar de anti-semitische aanvallen komen terecht op het hoofd van de mensen van het Comité Verzoekschrift Staten-Generaal e.d.

In verband met de wens van de heer Von Amsberg om een positie in Israël te bekleden bij de ambassade, merk ik op: de heer Török heeft er al een positie. Over diens fel-fascistische verleden zijn wij in de laatste maanden uitvoerig ingelicht.

Er zijn ook voorstanders van deze wet, die enige actie hebben gevoerd. Er is een typerend geval: een opticien uit Ulvenhout, die tevens reclasseerder is en in de gevangenis in Breda, volgens zijn eigen woorden, de heren Aus der Fünten, Lages e.d. op de schouders klopte en vriendelijk toelachte.

Een andere voorstander is mr. Aalders, voorzitter van Expogé. Ik ben aanwezig geweest bij het A.S.V.A.-debat. De heer Aalders heeft — ik kan het met grote klem verzekeren, ik heb het persoonlijk tweemaal gehoord: eenmaal in het openbaar en eenmaal in een privégesprek met vijf of tien mensen na afloop — daar gesteld dat al door de regering-Marijnen een uitvoerig antecedentenonderzoek naar de heer von Amsberg is ingesteld. Ik zeg dit in het kader van de bewering: Het is onzin, wanneer men spreekt over overhaasting, die was er helemaal niet, want er is toen al een onderzoek ingesteld. De Minister-President heeft op schriftelijke vragen van de heer Nederhorst geantwoord, dat het niet waar is dat de heer Aalders dit heeft gezegd, althans dat de heer Aalders heeft gezegd, dat dit niet juist is. De heer Aalders heeft ook in de kranten trouwens gezegd, dat het niet waar is dat hij dat gezegd heeft. Dat werpt een bijzonder merkwaardig licht op de heer Aalders, alsmede op de waarde van zijn beweringen.

De heer Cals is dus niet tevoren op de hoogte geweest. Maar dan is er wel sprake van de nodige overhaasting. De heren Rooy en Diemer zijn destijds op initiatief van Prinses Beatrix bij haar geweest om advies uit te brengen over de kwestie van de publiciteit. De Minister-President wist dat helemaal niet. Toen hij het hoorde, nam hij het niet helemaal au sérieux. De andere Ministers moesten het uit de krant lezen. Pas later is dr. Lammers van de Rijksvoorlichtingsdienst erbij gekomen. Er zijn twee bezoeken geweest. Pas later, toen de Regering, althans de Minister-President op de hoogte was, is het uitgebreid tot een beraad van drie. Prof. Wiersma, de voorzitter van het actiecomité, zegt:

„Mijn bezwaren richten zich in de eerste plaats tegen de overrompelingstactiek van de Regering.”

Nu heeft de Regering in de memorie van antwoord aan deze Kamer naar aanleiding van een opmerking van ons over wat er in Zwolle is gebeurd, gezegd:

„De lezing die deze leden geven over de gang van zaken in Zwolle is door B. en W. van deze stad reeds op 5 oktober 1965, in antwoord op uit de raad gestelde vragen, als misplaatst gekwalificeerd.”

In Zwolle is het, zoals overal elders, gebruikelijk, dat, wanneer er bepaalde festiviteiten zijn en kinderen van scholen er mogen heengaan, ze op zo'n dag niet naar school behoeven te gaan op het gewone uur, maar op het uur, dat men zich moet verzamelen om naar de plaats van het feest te gaan, d.w.z. enkele uren later. In dit geval was het zo, dat de kinderen gewoon op de aanvangstijd van de school op school moesten komen, dat ze tevoren niets wisten, evenmin als de ouders, en dat ze, eenmaal op school aanwezig, na enkele uren door de onderwijzers werden meegenomen naar de trottoirranden, vlaggetjes in de hand kregen en enkele uren moesten wachten om daarna met de vlaggetjes te kunnen zwaaien.

Het antwoord van burgemeester en wethouders op de vragen in de Zwolse raad gaat namelijk niet op de kern van de vragen in. De kern was dat de onderwijzers een dag voor het bezoek een stencil van het gemeentebestuur hadden gekregen, waarin stond: Aantreden met de kinderen op die en die plaats, en in dat verband werd gevraagd of burgemeester en wethouders het gepast vonden, dat de kinderen er zonder toestemming van de ouders naartoe gingen. Burgemeester en wethouders hebben toen geantwoord, dat het gebruikelijk is bij grote evenementen, zoals het bezoek van leden van het Koninklijk Huis, waarvoor grote algemene belangstelling bij de bevolking bestaat, met toestemming van de inspecteur aan de openbare scholen vrijaf te geven. De kinderen worden dan in de gelegenheid gesteld in klasseverband op gereserveerde plaatsen de gebeurtenissen mee te beleven. Van enige verplichting is geen sprake. In de vragen was ook opgemerkt, dat de kinderen als omlijsting waren gebruikt. Ten aanzien van het woord omlijsting zeggen burgemeester en wethouders dat het misplaatst is. Op de kern van de vraag of er zonder overleg met de ouders is gehandeld, is echter niet geantwoord. Ik heb het persoonlijk bij mensen in Zwolle gecheckt. Dit is duidelijk een voorbeeld van de overrompelende wijze, waarop men te werk is gegaan.

Bij een vorige gelegenheid heb ik al iets gezegd over de angst, die bij bepaalde mensen in Nederland blijkt te leven om zich openlijk over deze zaak uit te spreken, met name in verband met het ondertekenen van het petitionnement. Dat hebben wij in het voorlopig verslag laten opnemen. Ook verleden week heb ik er al iets over gezegd. Die angst bestaat hieruit, dat men bang is, dat men op een of andere zwarte lijst van de B.V.D. komt: men is bang voor ontslag, voor intrekking van de A.O.W.-uitkeringen e.d. Het Comité Verzoekschrift Staten-Generaal heeft ons pas weer een stuk doen toekomen, waarin wordt gezegd:

Van der Spek

„De angst en het wantrouwen, ontstaan in de oorlogsjaren en gecontinueerd onder het langdurige bewind van het Militair Gezag, zijn helaas nog niet geheel overwonnen onder het Nederlandse volk. Daardoor durfden vele tegenstanders hun naam niet op de lijsten te plaatsen. De talrijke telefoontjes en de vele brieven welke wij hieromtrent ontvingen, spreken een te duidelijke taal.”

Op een andere plaats lees ik — ik citeer mevrouw Eringa, secretaresse van het comité—:

„Velen, vooral in de zuidelijke provincies, schreven, dat zij zelf of anderen uit hun omgeving niet durfden te tekenen uit angst voor represailles. Ambtenaren op kleine secretarieën werd te verstaan gegeven dat hun promotiekansen bij ondertekening ongetwijfeld in gevaar zouden komen. Beroepsofficieren werd wijsgemaakt dat zij hun eed schonden als ze iets tegen het Koningshuis tekenden.”

Die angst is natuurlijk bevorderd door allerhande gezagsdragers op lager niveau. Ik denk b.v. aan het optreden van de burgemeester van Amsterdam. Met het lager niveau bedoel ik uiteraard lager dan dat van de Minister van Binnenlandse Zaken.

Ik zou het prettig vinden, mijnheer de Voorzitter, als mejuffrouw Zeelenberg haar interrupties zo plaatste, dat ik ze kon verstaan. Ik zou er dan op kunnen ingaan, maar ze mompelt altijd maar zo half. Ik weet niet waarom.

Mejuffrouw **Zeelenberg** (P.v.d.A.): U bent helemaal in de war. Ik plaats geen enkele interruptie. Die bestaan alleen in uw verbeelding.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Neen. Zo rijk is mijn verbeelding, helaas, niet.

Mejuffrouw **Zeelenberg** (P.v.d.A.): Die is wel bijzonder rijk.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Waaruit concludeert mejuffrouw Zeelenberg, dat die zo rijk is? Ik ben dankbaar voor die waarderende woorden.

Mejuffrouw **Zeelenberg** (P.v.d.A.): De uwe is veel groter.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Ik ben dankbaar voor het feit . . . .

Mejuffrouw **Zeelenberg** (P.v.d.A.): Dat hebt u toch wel verstaan.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Ik verstond: de uwe is veel groter.

Mejuffrouw **Zeelenberg** (P.v.d.A.): Die duim van u.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Zowel mijn verbeelding als mijn duim is zeer groot. Voor het eerste ben ik dankbaar, maar het tweede lijkt mij een esthetisch bezwaar.

De burgemeester van Amsterdam heeft tevoren duidelijk gemaakt, dat het uitsteken van bepaalde vlaggen, het halfstok hangen van de vlaggen e.d. zou worden verboden. Met name, omdat dan ordeverstoringen zouden kunnen ontstaan. Blijkbaar niet door het uitsteken van gewone vlaggen. Dat is hetzelfde als wij voor de oorlog hebben beleefd. „La kermesse héroïque” en vergelijkbare films werden door burgemeesters verboden, omdat men wist, dat dan de N.S.B. een relletje zou maken. Het is weer zwichten voor de ordeverstoorers van rechts, het zwichten voor de terreur van rechts. Bij de poging tot het demonstratieve bloemlegging bij het monument op de Dam aan de vooravond van het bezoek van de

Prinses en haar verloofde aan Amsterdam is door de politie gezegd: Wij trappen jullie ervandaan, ook al berust dat op geen enkel voorschrift. Dat zijn voorbeelden, hoe daar allerhande gezagsdragers wordt gestimuleerd het gevoel, dat je je eigenlijk niet mag verzetten, dat het gevaarlijk is. Ik denk aan het optreden bij het uithangen van het spandoek „Republiek” aan een grachtenhuis in Amsterdam. Ik geloof, dat allerlei gezagsdragers op lager niveau het gevoel hebben, dat zij het vorstenhuis welgevallig zijn door dit soort-handelingen, terwijl dit misschien niet eens het geval is. Door de leden van het Koninklijk Huis wordt dit misschien niet eens leuk gevonden, maar in een monarchie krijgt men al gauw, dat anderen dat denken. Ik weet van joden, die het petitionnement niet hebben durven tekenen uit angst voor een groeiend anti-semitisme. De omgekeerde angst was er niet.

Nu heeft de Regering op vragen van onze kant over de kwestie van de angst een en ander in de memorie van antwoord geantwoord. Wij hebben gezegd, dat wij er prijs op zouden stellen, wanneer werd verklaard, dat niemand door het ondertekenen van het petitionnement bij de B.V.D. zou worden aangegeven. De Regering heeft beloofd, dat dit niet zou gebeuren. Wij hebben echter ook nog enige andere opmerkingen gemaakt. Wij hebben gevraagd, hoe de Minister van Binnenlandse Zaken kan zeggen, dat hij zal opkomen voor ieder, die tengevolge van zo'n feit enige last ondervindt. Het is zo, dat de B.V.D. — wij hebben het duidelijk gesteld in het voorlopig verslag — een geheime organisatie is. Dat betekent, dat men niet kan weten, waardoor men eventueel een benoeming of promotie niet heeft gekregen. Het is dus uitgesloten om te klagen, tenzij men door een lek op de hoogte is gekomen van de oorzaak. Dan is het ook uitgesloten om te klagen, omdat degene, die verantwoordelijk is voor dat lek, in gevaar wordt gebracht. Ten slotte blijft de vraag over, wanneer de Regering belooft — dat kan zij eigenlijk niet — dat geen mensen moeilijkheden zullen ondervinden en ook belooft ten aanzien van lagere overheidsorganen, dat dit niet zal gebeuren, hoe het met het particuliere bedrijfsleven is. Daartegen kan men van de kant van de Regering bijzonder weinig doen.

Wat betreft het petitionnement, wijs ik erop, dat een dominee en de deken van Nijmegen hebben gesproken van: een beroep op lage instincten doen. Dat is weer zo'n symptoom ervan, hoe bepaalde gezagsdragers woorden gebruiken, die de mensen het gevoel geven, dat het gevaarlijk is, als zij dat doen. De Minister van Binnenlandse Zaken heeft gesteld in de Tweede Kamer, dat het niet juist was, dat de Haagse politie een lijst van demonstranten doorgaf aan de B.V.D. Op 3 december heeft de burgemeester van den Haag, de heer Kolfshoten gezegd: het doorgeven van lijsten aan de B.V.D. in zo'n geval is normaal. Hoe rijmt men dit met elkaar?

„Het Algemeen Handelsblad” heeft op 17 november in een hoofdartikel over de verontwaardiging van de Minister-President in de Tweede Kamer, toen er werd gesproken over de angst, die in Nederland bestond, gezegd, dat het blijkt, dat Minister Cals een beetje te hoog van de toren heeft geblazen, toen hij zei, dat hij graag zou hebben, dat alle volksvertegenwoordigers zich erachter zouden zetten om deze sprookjes uit de wereld te helpen, want nu blijkt, dat er inderdaad met de B.V.D. wordt gewerkt. Ik geloof, dat het juist is om te stellen, zoals wij dat hebben gedaan in het voorlopig verslag, dat het ontstellend is, zo weinig als de Regering blijkt te weten dat deze angst in het volk leeft. Het is zo. Het is geen grapje, dat ik hier maakt. Het is soms ontstellend, als men het meemaakt.

Het petitionnement is ook tegengewerkt — dat heeft waarschijnlijk weinig met angst te maken; dat weet ik niet zeker —, doordat de meeste kranten hebben geweigerd een advertentie op te nemen. Dit waren onder andere kranten, die met gemak onzedelijke advertenties van de Morele Herbewapening opnamen.

Van der Spek

Ik wijs op het feit, dat bij voorbeeld de heer Carmiggelt een artikel — een „Kronkel” — op bevel van zijn hoofdredacteur niet geplaatst heeft gekregen. Ik wijs ook op een mededeling van prof. De Jong in het debat van de Asva, dat op een vergadering van de P.v.d.A. werd verboden met het petitionnement te werken. Al deze vormen van tegenwerking hebben natuurlijk geresulteerd in een kleiner aantal handtekeningen dan men zich had voorgesteld.

Ik heb ook gehoord, dat sommige mensen niet hebben getekend, omdat zij het koningschap zo onzinnig vinden, dat zij zelfs geen handtekening willen plaatsen onder een dergelijk petitionnement. Dit heeft het aantal handtekeningen natuurlijk ook nog gedrukt.

Mijnheer de Voorzitter! U heeft zelf een kleine bijdrage geleverd — het spijt mij dit te moeten zeggen — wat betreft het niet in alle nuances tot uiting laten komen van wat werd gedacht, doordat u bij de opening van de verenigde vergadering van de Staten-Generaal van dit jaar bij de vermelding van de afwezigen de afwezigheid van mijn politieke vrienden de heren Slotemaker de Bruine en Van Pelt en van mijzelf gewoon als feit heeft vermeld. U hebt hierbij niet gezegd om welke reden wij afwezig waren, terwijl u dat wel heeft gedaan bij anderen, die afwezig waren, wegens ziekte en dergelijke. Ik had mij kunnen voorstellen, dat u het niet prettig had gevonden, het te zeggen, maar het lijkt mij dan tactischer, dat bij geen enkele afwezige wordt vermeld, waarom hij afwezig is. Dit maakt een discriminatoire indruk.

De Minister-President heeft zelf een bijdrage geleverd aan de sfeer van onlust door nl. op 29 juni in deze Kamer te zeggen (*Handelingen*, blz. 766) bij de felicitatietoespraken:

„Voor uitingen van teleurstellingen — mits ingegeven door een eerlijke overtuiging — dienen wij eerbied te hebben.”.

Mijnheer de Voorzitter! Voor uitingen van enthousiasme — mits ingegeven door een eerlijke overtuiging — heb ik eerbied. Waarom vindt de Minister-President het nodig bij de uitingen van teleurstelling de kanttekening te maken „mits ingegeven door een eerlijke overtuiging”?

Ik zal geen voorbeelden noemen, omdat wij dan in het onsmakelijke terecht komen, maar bij het comité zijn ettelijke dreigbrieven, telefoontjes en voorwerpen binnengekomen, die aanduiden, dat men toch wel in een sfeer van verdachtmaking, van angst en, zoals sommige mensen het voelen, zelfs van een zekere terreur leeft. There is something rotten in the State of Holland! Dat is duidelijk gebleken naar aanleiding van deze zaak.

Ten aanzien van de plaats van het huwelijk moet ik nog even herhalen, dat ik verbaasd ben over het feit, dat in de memorie van antwoord aan de Tweede Kamer de Regering zo duidelijk zegt, dat de kwestie inderdaad heel moeilijk is en vervolgens als het ware de conclusie trekt, dat het toch maar in Amsterdam moet plaatshebben.

Ik wil even informeren naar de juistheid van berichten, dat van Joodse zijde tegen de Minister-President zou zijn gezegd, dat grote feestelijkheden in Amsterdam een pijnlijke indruk zouden maken. Ik vraag mij bij voorbeeld af, hoe het moet gaan met het feestvieren op scholen in Amsterdam. Ik heb van de moeilijkheden daar al gehoord. Er zijn scholen, waar in vele gevallen vrij veel Joodse kinderen zitten, waarvan de ouders in groten getale felle tegenstanders van deze gang van zaken zijn. Het onderwijzend personeel is soms voor 100 pct. tegen. Als men daar moet gaan feest vieren, dan wordt het één grote huichelarij. Laat men dat alsjeblieft vermijden.

Ik heb zoëven van de Minister-President vernomen, dat de berichten in de pers, dat de Staten van Suriname en van de Nederlandse Antillen geen delegaties zouden zenden, prematuur waren. Ik wilde in ieder geval even vermelden, dat ik deze berichten heb gelezen.

Ik stel de concrete vraag, of de Regering al heeft besloten hoeveel man aan troepen en welk materieel in Amsterdam zullen worden ingezet ter gelegenheid van het huwelijk.

Wij hebben een paar vragen gesteld over gasten. De Regering heeft hierop geantwoord, dat het prematuur was om dat te vragen. Het is misschien zo. Over mensen, die oud-lid zijn van de N.S.D.A.P. wordt niets gezegd. Zij zegt wel, dat mensen, tegen wie men op grond van hun politieke verleden terecht bezwaar kan maken, niet zullen worden uitgenodigd.

Die twee dingen vallen blijkbaar niet samen. Ik denk bij voorbeeld aan Onkel Julius. Ik zal hiernaar niet verder informeren, want ik begrijp wel dat de Regering nu niet kan antwoorden.

Mijnheer de Voorzitter! U begrijpt, dat wij als consequentie van ons standpunt ten aanzien van de toestemmingswet ook tegen de naturalisatiewet zijn. Ik verwijs nog even naar de door ons geopperde mogelijkheid, dat men op grond van de nieuwe nationaliteitenwetgeving in Nederland de naturalisatie zou kunnen uitstellen, omdat een Nederlandse vrouw die met een Duitser huwt het Nederlanderschap kan behouden. De Regering zegt dan: Neen, het kan inderdaad, maar laten wij het niet doen. Zij zegt in de stukken — enigszins in polemieck met ons — dat dit zou leiden tot versterking van de vrees, die wij van de P.S.P. erop nahouden, dat Nederland in sterkere mate dan tot nu toe zou worden geïdentificeerd met de politiek van de Duitse Bondsrepubliek. Hier kom ik straks nog wel op terug. Maar het heeft een geheel andere achtergrond, namelijk deze, dat men dan nog een zekere tijd over heeft, om ten slotte de naturalisatiewet, wanneer de Kamers van mening veranderd mochten zijn, te verwerpen.

Ten aanzien van het belang van de kinderen zijn er duidelijk twee mogelijkheden. Men kan in de naturalisatiewet speciale bepalingen voor de kinderen opnemen. Men kan de kinderen later naturaliseren. De Regering geeft dit toe, maar zij vindt het naar ik geloof niet elegant. Ik hoop niet, dat het iets heeft te maken met de gedachte dat genaturaliseerde Nederlanders iets minder zouden zijn dan geboren Nederlanders. Dit is een punt dat verleden week bij de algemene politieke beschouwingen ook wel even een rol heeft gespeeld.

Dezer dagen is enige nieuwe deining ontstaan door wat ik zou willen noemen het ingrijpen van ons geacht medelid de heer De Quay als president-commissaris van de V.N.U. ten aanzien van de uitgave van het blad „Panorama”. De directie heeft de oplage ingetrokken en, als ik goed ben ingelicht, de hoofdredacteur geschorst. Nu moet ik met enig leedvermaak denken aan de beweringen, die men altijd in Nederland hoort, dat directie- en redactiebeleid bij alle persorganen in Nederland zo schitterend van elkaar gescheiden zijn. Zij zouden niets met elkaar te maken hebben en elkaar niet kunnen beïnvloeden. Dit speelt bij voorbeeld een rol bij de discussies over commerciële televisie en reclametelevisie.

Dit is naar mijn mening weer een geval van onderdrukking van de meningsuiting in deze zaak. Het „Algemeen Dagblad” van gisteren stelt, dat de Minister-President, op dit artikel attent gemaakt door een ambtenaar, zijn invloed heeft aangewend bij de heer De Quay. Misschien nog interessanter is het volgende. Ik ben gisteravond opgebeld door de redactie van „Trouw”, die mij toestemming heeft gegeven hier met stelligheid te zeggen — zij wisten het uit volkomen safe bron — dat de Minister-President inderdaad de heer De Quay heeft gewaarschuwd.

Minister Cals: Mag ik dan die bron weten?

De heer Van der Spek (P.S.P.): Die mocht ik niet vermelden, mijnheer de Voorzitter.

De heer Van Es (P.v.d.A.): Dat is de B.V.D.-techniek.

De heer Van der Spek (P.S.P.): Die houden wij er niet op na.

Van der Spek

De redactie heeft voorts gezegd, dat de Minister-President vermoedelijk ook verzocht heeft om in te grijpen. Ik wil erg graag op beide vragen het antwoord van de Minister-President horen.

Minister Cals: Dat zult u krijgen!

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Fijn!

Ik wil nu iets zeggen over het artikel zelf. Ik heb contact opgenomen met de schrijver van het artikel en ik heb daarbij vernomen dat zijn voornaamste bron — maar niet de enige — is geweest het blad „Das Hochland”, (dat hij te pakken heeft gekregen in de bibliotheek van de Royal Commonwealth Society in Londen), het maandblad van de Deutscher Bund für Ostafrika. Uit de artikelen van „Das Hochland” blijkt de felle nationaal-socialistische sfeer onder de planters in Tanganjika. In het district Tanga-Korogwe zijn alle planters in die tijd lid van de N.S.D.A.P. en wel van de „N.S.D.A.P. Auslandsorganisation”. De bron daarvan is de „Westdeutscher Beobachter” en ook „Le petit Parisien”, dus niet zoals de heer Geuze zoëven meende uitsluitend nazibronnen. Mijn vraag is, of de Regering dit kan bevestigen. De heer Von Amsberg sr. was in die tijd sisalplanter in datzelfde district Tanga-Korogwe. Kan de Regering dit bevestigen? Wanneer mijn veronderstellingen beide juist zijn, volgt daaruit dat de heer en mevrouw Von Amsberg beiden lid zijn geweest van de N.S.D.A.P. Auslandsorganisation, een feit dat in de memorie van antwoord aan deze Kamer door de Regering wordt ontkennd.

In hetzelfde artikel staat, dat Claus von Amsberg zelf in die tijd al lid was van de Hitler-Jugend. Ook daarvan is de bron de Westdeutsche Beobachter, die zegt: Alle Duitse planterskinderen waren daarvan lid. Vraag: Kan de Regering dit bevestigen? Een volgende vraag: Is het juist, dat de Minister-President de heer Von Amsberg steeds heeft ontraden om zijn huidige inzichten ter zake van de jaren van zijn vorming en opleiding te openbaren? Dat zou de Minister-President in een besloten conferentie met hoofdredacteuren hebben gezegd. Er is in dit verband door de redactie van het blad „Panorama” een onderhoud gevraagd met de heer Von Amsberg. Dat is volgens „De Volkskrant” van gisteren geweigerd, omdat de heer Von Amsberg meent, dat er geen rechtstreekse of indirecte persie moet worden uitgeoefend voordat het debat in deze Kamer plaatsvindt. Een onderhoud met een lid van de Tweede Kamer, kort voordat het debat daar plaatsvindt, heeft blijkbaar niets te maken met rechtstreekse of indirecte persie.

De heer Von Amsberg is afkomstig uit een rechts conservatief Pruisisch milieu, zoals ook de heer Van Riel heeft gesteld bij het debat van de A.S.V.A., dat vanmiddag al meer is gememoreerd. Dat is het milieu van de Duits Nationale Partij, die in 1933 8 pct. van de stemmen kreeg, tegenover de N.S.D.A.P. 44 pct., en die samen met de N.S.D.A.P. Hitler volledig steunde. De geschiedenis van de Weimarer Republiek is, dacht ik, te bekend dan dat ik nu genoodzaakt zou zijn omstandig te bespreken wat dit betekend zou hebben, ook zonder N.S.D.A.P.

Naar onze mening is de heer Von Amsberg geen vertegenwoordiger van „das andere Deutschland”, dat ook bestaat. Ik citeer prof. De Jong in het A.S.V.A.-debat, die zei: Wanneer dit een Duitser moet zijn, dan moet het toch wel een aperte anti-nazi zijn, wil ik dat kunnen aanvaarden. Naar onze mening zal een Duitser, die werkelijk gebroken heeft met het nazi-verleden, zich ook verzetten tegen de herbewapening van dit Duitsland, wat niet gebeurd is. Integendeel, de heer Von Amsberg is in diplomatieke dienst gegaan van deze Westduitse Regering met haar ideeën van revanchisme, van Oder-Neisse, van Sudetenland, met Oberländer, Globke, Seeborn, enz. Die Freie Demokratische Partei, ondanks haar naam vol met ex-nazi's, heeft een duidelijke stellingneming ten gunste van dit huwelijk uitgesproken.

Mijnheer de Voorzitter! Naar onze mening past de hele gang van zaken — en dan doel ik dus alweer op de ministeriële verantwoordelijkheid hiervoor — helemaal in het kader van het vergeten en vergeven. Het Comité Adres Staten-Generaal heeft in een bijlage bij het verzoekschrift aan ons gesteld:

„Opgemerkt zij, dat tijdens de presentatie van de heer Von Amsberg aan het Nederlandse volk hij de suggestie heeft versterkt, als zou het nationaal-socialisme nog slechts zijn te beschouwen als een ongelukkige episode uit een voorbij verleden, waaraan niet meer dan enige obligatie herinnering behoeft te worden gewijd.”.

Dat is het punt, waar het voor ons in hoofdzaak om draait. Ik geloof, dat deze hele gang van zaken een verdere stap zal betekenen op de weg van het meeslepen door de Bondsrepubliek van Nederland in haar politiek, van een steeds verdergaande identificatie van de Nederlandse politiek met die van het huidige gevaarlijke en revanchistische West-Duitsland.

Naar onze mening stond de stemverhouding in de Tweede Kamer in geen enkele relatie tot de opinies in het Nederlandse volk. Je zou het, dacht ik, zo kunnen zeggen — ik ken geen percentages, alleen die van het Nipo, maar die zeggen mij niet zoveel —: De wil van het Nederlandse volk is in sterke mate door het parlement genegeerd. De handtekeningen tegen deze toestemmingswet — dat is bijzonder duidelijk — zijn uit alle kringen van de bevolking gekomen. Bij talloze andersdenkenden, bij felle monarchisten in vele gevallen, leven bezwaren. Men heeft dikwijls bezwaren op de meest uiteenlopende gronden. Ik denk b.v. aan de gedachte, dat Koningin Wilhelmina het symbool bij uitstek was van het verzet tegen het fascisme en dat een aanstaande Koningin Beatrix dat bepaald niet zal kunnen zijn.

Tegenover deze toch niet onindrukwekkende 67 000 handtekeningen tegen staat bijna niets pro. Ik denk aan de heer Duynstee, die ik al heb genoemd. Er zijn ook eigenlijk weinig acties gevoerd. Ik moet zeggen, dat het mij verbaast, dat de Regering haar wil doorzet tegen de mening van zovelen in. De vraag kan nu rijzen, of dit iets te maken heeft met wat de Süddeutsche Zeitung van 12 november 1965 schreef, spreidend over de kwestie-Irene:

„Damals lehnte das Parlament die Heirat von Prinzessin Irene mit Don Carlos ab. Königin Juliana drohte daraufhin zurückzutreten und konnte nur durch ein langes nächtliches Gespräch mit dem Ministerpräsident und einigen Ministern zu einer Sinnesänderung bewegt werden. Eine neue derartige Krise wollte man vermeiden.”.

Dit zou dus betekenen, dat de Regering is gezwicht onder de dreiging van een crisis in het koningshuis.

De heer **Raeds** (K.V.P.): Vindt u Duitse aanhalingen uit uw gezichtspunt wel betrouwbaar?

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben nooit in mijn leven, zelfs niet in de jaren 1940—1945, anti-Duits geweest.

De heer **Bührmann** (C.H.U.): Dat kon u ook niet, want toen was u nog veel te jong, namelijk 16 jaar.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik was vóór 1940 fel anti-fascist.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Bührmann was blijkbaar op een dergelijke leeftijd nog niet in staat om iets te onderscheiden.

De heer **Bührmann** (C.H.U.): Dan vergist u zich. Ik ben een stuk ouder dan u.

Van der Spek e. a.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik bedoel, dat hij blijkbaar op 16-jarige leeftijd nog niet in staat was iets te onderscheiden.

Degene, die vóór gaat stemmen in deze Kamer, moet zich naar mijn mening bijzonder goed realiseren, dat hij een grote verantwoordelijkheid op zich neemt, nu is gebleken, dat er ten aanzien van het verleden van de heer Von Amsberg op zijn zachtst gezegd nog allerlei vraagpunten bestaan.

De heer Roolvink heeft destijds bij het interview van de fractievoorzitters in de Tweede Kamer gezegd: Wij moeten de heer Von Amsberg een faire en eerlijke kans geven. In dit verband heb ik in het voorlopig verslag aan de Regering gevraagd, of zij het met mij eens was, dat men het zo niet kan stellen. Het is geen kwestie van een kans geven. Wanneer deze wet is aangenomen, dan is er een definitief feit gesteld. Blijkens de memorie van antwoord is de Regering het daarmee eens. Ik leg er de nadruk op, dat hiermee een definitieve toestand is geschapen. Naar onze mening is het van het grootste belang — in verband met de mogelijkheid van een verdere kristallisatie van meningen in Nederland, maar ook de mogelijkheid van verder onderzoek naar allerlei dingen uit het verleden —, dat de behandeling wordt uitgesteld. Hierop wordt ook in de laatste brief van de Comités Verzoekschriften Staten-Generaal sterk aangedrongen en hierbij wil ik mij gaarne aansluiten.

De heer **Van Hall** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Na het zeer lange verhaal van de geachte afgevaardigde de heer Van der Spek, zal ik bijzonder kort zijn. De enige reden, waarom ik het woord heb gevraagd is niet om te spreken over het feit, of ik een lage autoriteit ben, of de Minister van Binnenlandse Zaken hoger is dan ik — hierover zouden wij een discussie kunnen beginnen — maar over de algemene tendens van het betoog van de heer Van der Spek.

De heer Van der Spek heeft naar mijn indruk allerlei beweringen geuit, waarvan hij soms zei, dat hij ze zelf niet kon nagaan. Hij vroeg, of de Regering op andere vragen een antwoord kon geven. Zij moet zelf nagaan, of zij dit kan.

Ik wil één opmerking maken. De heer Van der Spek heeft in deze vergadering gesproken over het uitsteken van het laken, waarop het woord „republiek” stond. Hij heeft hierover een opmerking gemaakt en deze wijkt vrij aanzienlijk af van de opmerking, die hij een maand geleden in een openbare vergadering in Amsterdam heeft gemaakt. Toen zei hij — hij heeft dit hier ook gezegd —:

„Bij het tekenen van onze lijsten bestond grote angst voor de B.V.D. Ik denk aan het optreden van de burgemeester van Amsterdam, toen hij beval het spandoek „leve de republiek” te verwijderen, bij gelegenheid van het officiële bezoek van Beatrix en Claus aan Amsterdam. Dit was ondemocratisch en tekent de sfeer van angst en verdachtmaking.”

Deze maal heeft hij zich anders uitgedrukt. De heer Van der Spek woont in Amsterdam en hij weet toch wel een beetje, hoe de situatie daar is. Toen de boot voorbijvoer en het spandoek werd opgestoken, begonnen degenen, die zich in de boot bevonden — ik stond achterin de boot — hard te lachen: ik ook. Ik kan de heer Van der Spek verzekeren, dat ik niet in het water ben gedoken, naar de kant ben gezwommen om instructies te geven om dat spandoek onmiddellijk naar beneden te halen. Het water van de grachten is mij daarvoor te vies. Ik memoreer dit slechts als illustratie van de argumentatiemethodes van de heer Van der Spek, die een pertinente onjuiste mededeling in een openbare vergadering deed. Hij heeft hierover klaarblijkelijk nog een maand nagedacht en het gewijzigd in de zin, waarop hij het hedenmiddag heeft gezegd.

De vergadering wordt te 15.50 uur geschorst en te 16.43 uur hervat.

De heer **Samkalden**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het zakelijk aandeel van het ontwerp-naturalisatiewet in de discussies in deze Kamer is zo gering, dat ik zo vrijmoedig ben, u te vragen mijn korte antwoord op de enkele vragen, die daarover zijn gesteld, te beschouwen als een korte prelude op het antwoord van de Regering in eerste termijn.

De geachte afgevaardigde de heer Vos heeft een opmerking gemaakt en een vraag gesteld. De opmerking hield in dat de geachte afgevaardigde de voorkeur zou hebben gegeven aan het prefix „van” in de naam Von Amsberg boven het prefix „von”. Zijn vraag was, of in verband met het bijzondere karakter van deze wet ook niet de voornaam Claus zou hebben moeten worden vertaald. Ik heb in de Kamer aan de overzijde van het Binnenhof een uiteenzetting gegeven.

De heer **Vos** (P.v.d.A.): De vertaling van de eerste naam heb ik niet gevraagd. Het ging over het niet vertalen van het „von”, terwijl de voornamen na de eerste wel werden vertaald. Daarom vraag ik, of het gebruikelijk is de voornamen bij naturalisaties in andere wetsontwerpen te vertalen.

Minister **Samkalden**: Het antwoord daarop is betrekkelijk eenvoudig. Ik zal deze keer echter trachten het niet te geven aan de hand van de uiteenzettingen zoals ik deze in de Tweede Kamer heb gegeven, omdat die waren gebaseerd op het namenrecht dat bij naturalisatiewetten wordt toegepast. Uit de vraag van de geachte afgevaardigde de heer Vos krijg ik de indruk dat dit gebied van het recht hem niet bijzonder aanspreekt. De geachte afgevaardigde heeft nu juist verklaard dat hij ten aanzien van het „von” wil accepteren dat het gebruikelijk is in gewone naturalisatiewetten; dat heeft bij hem echter de vraag doen rijzen of het dan ten aanzien van het vertalen van de voornamen in andere naturalisatiewetten wel gebruikelijk is, zij het dan met uitzondering van de eerste voornaam. Het antwoord daarop is enerzijds dat men met het oog op de toekomst aan de spelling van de voornamen, vooral wanneer men denkt aan de titel, die aan de echtgenoot van de Kroonprinses zal worden toegekend, wel enige betekenis mag hechten. Tegelijkertijd moet men daarbij — dit argument zal de geachte afgevaardigde vermoedelijk wel aanspreken — kunstmatigheden zoveel mogelijk trachten te vermijden. Nu kan men twee dingen doen. In de eerste plaats kan men een andere voornaam dan Claus naar voren schuiven en in de tweede plaats de eerste voornaam Claus behouden. Zou men de voornaam gaan vertalen of een andere voornaam kiezen, dan zou dat een van de kunstmatigheden zijn waarvan ik het gevoel heb dat die in het Nederlandse volk niet goed zouden „vallen”. De voorstanders zouden niet de overtuiging hebben dat zij door die vertaling tot voorstander waren geworden en de tegenstanders zouden eerder het gevoel hebben dat hier wordt getracht door een soort van kunstmatige handelwijze iets in de naam te brengen waardoor een Nederlands karakter moet worden gegeven aan iemand die dat Nederlandse stempel natuurlijk zal verwerven, maar dat niet kan verwerven uitsluitend door de verandering van de naam. Wat dit punt betreft, geloof ik te mogen zeggen, dat, wanneer de verwachting van de Regering in vervulling gaat en wanneer de echtgenoot van Prinses Beatrix de plaats in het Nederlandse volk zal gaan innemen die hij behoort in te nemen, men aan de naam „Claus” net zo gewend zal raken als aan de „h” in „Bernhard”. Dan zal men ook in het geheel geen behoefte hebben aan naamsverandering, zoals in de eerste weken na de verloving in 1936, toen in de Nederlandse pers de poging tot vernederlandsing werd ondernomen door het gebruik van de naam „Benno” in plaats van „Bernhard”. Dat is toen ook geëindigd in het uitdrukkelijk verzoek de naam te laten zoals hij was. Naar ik aanneem, heeft niemand daar thans bezwaar tegen.

De tweede vraag die is gesteld, is afkomstig van de heer Van der Spek. Er bestaat mijns inziens bij de geachte afgevaardigde een misverstand omtrent het karakter van de na-

Minister **Samkalden e. a.**

turalisatiewet. Deze wet is gebaseerd op redenen van staatsbelang. Die redenen van staatsbelang zijn gelegen in de toestemmingswet. Zou de toestemmingswet door de Staten-Generaal zijn aangenomen en kracht van wet hebben verkregen, dan ligt het voor de hand dat de naturalisatiewet op datzelfde tijdstip in werking treedt, opdat in het gezin dat zal worden gevormd door het huwelijk van Prinses Beatrix met de heer Von Amsberg, van de aanvang af eenheid van nationaliteit heerst. Dat is de reden waarom men naar mijn mening aan de ene kant bezwaar zou kunnen hebben tegen de toestemmingswet, maar dat men, als die toestemmingswet eenmaal is aangenomen, toch voor een vrij zonderlinge situatie zou komen te staan wanneer men dan zegt: Nu is weliswaar die toestemmingswet aangenomen, maar nu stem ik toch tegen de naturalisatiewet, omdat ik vind — dat is de overweging van de geachte afgevaardigde de heer Van der Spek — dat, aangezien Prinses Beatrix door haar huwelijk met een vreemdeling niet haar Nederlandse nationaliteit behoeft te verliezen, de echtgenoot van Prinses Beatrix best die vreemde nationaliteit een poosje kan houden. Hij bedoelt daarmee dus, dat of de mogelijkheid nog moet worden opengelaten dat hij blijvend die vreemde nationaliteit behoudt — men komt dan in strijd met de gedachte van de Regering dat er eenheid van nationaliteit moet zijn — of dat men de naturalisatiewet nog eens in een afzonderlijke discussie behandelt, waarbij uiteraard de mogelijkheid bestaat dat deze wel of niet wordt aangenomen. Naar mijn mening gaat dan voor de geachte afgevaardigde het argument spelen dat hij in de stukken en ook in de Kamer uitdrukkelijk naar voren heeft geschoven, namelijk dat deze, Duitse, nationaliteit bij hem en degenen die denken als hij toch nog de vrees meer zou versterken, die hij naar voren heeft gebracht omtrent de band tussen de Nederlandse politiek en de politiek van de bondsrepubliek, wanneer de echtgenoot van Prinses Beatrix tijdelijk, misschien zelfs wel blijvend, de Duitse nationaliteit zou behouden. Met dit argument treed ik overigens in de supposities van de geachte afgevaardigde de heer Van der Spek, welke niet door de Regering worden gedeeld. Voor de Regering is de hoofdzaak dat in dit gezin eenheid van nationaliteit behoort te heersen en dat vanaf het moment dat de Staten-Generaal toestemming geven tot het huwelijk ook de verlening van de Nederlandse nationaliteit moet plaatsvinden aan de degene, jegens wie die toestemming is gegeven. De geachte afgevaardigde heeft daaraan echter nog een punt toegevoegd; hij heeft namelijk gevraagd of de veronderstellingen van de Regering iets te maken hebben met het verschil tussen Nederlanders door naturalisatie en Nederlanders door geboorte. Hij heeft daarop bij de algemene beraadslaging gezinspeeld. Ik stel er prijs op te zeggen, dat, aangezien er in de gedachtengang van de Regering geen verschil bestaat tussen Nederlanders door naturalisatie en Nederlanders door geboorte, ook generlei overwegingen, ontleend aan dat verschil, een rol zouden hebben kunnen spelen bij de beslissing die de Regering op dit punt aan de Staten-Generaal heeft voorgelegd. Ik hecht er toch wel aan, eraan toe te voegen, dat ik deze vraag van de geachte afgevaardigde eigenlijk zeer weinig waardeer, omdat deze vraag zo duidelijk deel uitmaakt van de methode van de geachte afgevaardigde in dit debat. Hij wijdt een gedeelte van zijn betoog aan de uiteenzetting van eigen overtuiging, maar daarnaast gebruikt hij een ander deel van zijn betoog, niet minder belangrijk in omvang, om die eigen overtuigingen te versterken door het schuiven van wanmotieven onder de opinies of handelwijzen van anderen. Ik heb de geachte afgevaardigde op zijn vragen zakelijk geantwoord, maar deze kwalificatie van zijn tweede vraag wil ik er toch wel graag — ik hecht hieraan — aan hebben toegevoegd.

De heer **Van der Spek (P.S.P.)**: Ik heb er alleen naar geïnformeerd.

Minister **Cals**: Mijnheer de Voorzitter! Te recht heeft de geachte afgevaardigde de heer Vos, de woorden van Albarda

Minister **Cals**

aanhalend — dat verbaast mij niet na het debat aan de overzijde van het Binnenhof —, eraan herinnerd, dat de staatkundige bemoeiing met het huwelijk van een koningskind toch eigenlijk een pijnlijke zaak blijft en een inmenging betekent, waartoe men niet zonder tegenzin overgaat. Ik ben blij dat dit besef in de Staten-Generaal zo levendig is. Het was mij een mooi ding waard, wanneer dat besef ook buiten de Staten-Generaal overal zo levendig zou zijn. Verschillende andere geachte afgevaardigden hebben er ook op gewezen, dat slechts een beperkte beoordeling van de Staten-Generaal en van de Regering wordt gevraagd. De heer Van Riel heeft daarbij een aspect naar voren gebracht, dat mij zeer heeft aangesproken en dat ik nog eens zou willen onderstrepen. Wanneer wij wensen — en ik geloof, dat wij dat allen wensen —, dat de draagster van de Kroon ook in direct menselijke verhouding tot ons, het Nederlandse volk, staat, moeten wij goed beseffen, dat wij daarmee haar taak inderdaad verzwaren. Dan is de vraag — de heer Geuze stelde deze ook —, of het Nederlandse volk zelf de emancipatie, die wij vragen van het Koninklijke gezin op dit gebied, wel voldoende en op de juiste wijze kan meemaken. Ik ben het met de heer Van Riel eens: die zwaardere taak, die in menselijk opzicht komt te rusten op de leden van het Koninklijk Huis en zeer in het bijzonder op de draagster van de Kroon, die zware taak is praktisch onmogelijk te vervullen, als de betrokkene niet in haar naaste omgeving de steun kan vinden, die haar hart begeert, de steun, die wij elk ander mens niet zouden willen onthouden.

Met het aangeven van deze enkele elementen geef ik tevens aan, hoe moeilijk het is, tot een afweging te komen, afweging van niet alleen argument tegen argument of gevoelen tegen gevoelen, maar ook afweging van argument tegen gevoelen. Het is zeer begrijpelijk — verschillende geachte afgevaardigden hebben dat nog eens duidelijk onderstreept; wij hebben ook niet nagelaten, van de zijde van de Regering om dat te doen —, het is duidelijk dat hierover in alle eerlijkheid en met alle respect verschillend kan worden gedacht. Ik begrijp dan ook de uiteenzetting van de heer Vos, wanneer hij verklaart, dat enkele leden van zijn fractie toch hun stem niet kunnen geven aan het wetsontwerp. Hij zei, dat enkele anderen daarmee ook grote moeite hadden gehad, maar dat dezen ten slotte toch besloten hebben, hun stem aan de toestemmingswet te geven, omdat zij hebben geoordeeld, dat het alternatief, het niet geven van die toestemming, veel grotere bezwaren zou hebben. Wellicht is dit een punt, dat door een aantal personen, die het verzoekschrift hebben ondertekend, nog niet voldoende is overwogen. Ik hoop, dat zij dat in ieder geval zullen doen, wanneer het wetsontwerp wet is geworden en in het *Staatsblad* zal zijn verschenen. Ik verheug er mij echter ook over, dat met uitzondering van enkele leden, over wie ik direct zal spreken, verder de overgrote meerderheid van de Kamer zeer positief tegenover deze toestemmingswet staat. Met de heer Van Lieshout is het kabinet van mening, dat het aannemen van dit wetsontwerp en de gevolgen, daaraan verbonden, inderdaad een positieve bijdrage vormen tot ons constitutioneel bestel, dat wordt gedragen — de heer Van Lieshout zei het te recht — door de gevoelens en inzichten van de overgrote meerderheid van het Nederlandse volk. De heer Berghuis heeft zich geheel in dezelfde zin uitgelaten. Wij zijn erkentelijk voor deze brede steun.

Mijnheer de Voorzitter! Bij de beoordeling van de vraag, welke de taak van de Staten-Generaal is, komt uiteraard ook aan de orde de vraag, welke de taak van het kabinet is, welke de verantwoordelijkheid is van de Ministers, die voor hun optreden immers verantwoording moeten afleggen aan de Staten-Generaal. De heren Van Riel en Vos die hierover hebben gesproken, hebben beiden — althans zeker de heer Vos, naar ik mij herinner — erop gewezen, dat er ook in deze Kamer binnen afzienbare tijd een discussie zal plaatshebben naar aanleiding van de nota over de inhoud van artikel 55 van de Grondwet. Ik ben het volledig eens met de heer Vos, dat de

Minister Cals

onschendbaarheid en de ministeriële verantwoordelijkheid een en ondeelbaar zijn. Dat is ook het uitgangspunt, dat wij steeds hebben aangenomen. De vraag is nu, hoe ver deze onschendbaarheid zich uitstrekt. De heer Van Riel heeft hierover een kort, maar toch zwaar met vragen geladen betoog gehouden, dat ten slotte op het volgende neerkwam: Het geheim van Soestdijk, zo zei de geachte afgevaardigde, geldt ook voor de staatkundige aspecten van het overleg met leden van de Koninklijke familie. Mijnheer de Voorzitter! Ik zou hierop nu niet ver willen ingaan, omdat wij nog de gelegenheid krijgen na een schriftelijke voorbereiding en een discussie in de Tweede Kamer hierover te spreken. Ik zou slechts erop willen wijzen, dat de geachte afgevaardigde nadrukkelijk spreekt over staatkundige aspecten, maar dan toch van zaken, die ook andere aspecten hebben. Over die andere aspecten moeten — hiermee zal men het toch in ieder geval wel eens zijn — de leden van de Koninklijke familie zich vrij kunnen uitlaten. Laat ik in het algemeen zeggen, dat ik wel veel voel voor de stelling van de heer Vos, dat de uitbreiding van artikel 55 zo klein mogelijk moet zijn, als er al een uitbreiding moet zijn, omdat daardoor ook de vrijheid van de betrokken leden van het Koninklijke gezin zo groot mogelijk kan blijven.

Ik moet nog wel één concrete vraag van de heer Vos beantwoorden, nl.: Viel het voor de t.v. brengen van het jonge paar onder de ministeriële verantwoordelijkheid? Mijn antwoord is: ja! De vraag gaat verder: „Zo ja,” — en nu komt een moeilijker vraag, althans moeilijker om te beantwoorden — „in welke vorm?” Mijnheer de Voorzitter! In de eerste plaats valt het feit, dat deze confrontatie met het Nederlandse volk via radio en televisie heeft plaatsgevonden, onder de ministeriële verantwoordelijkheid. Niet valt onder de ministeriële verantwoordelijkheid elk antwoord, dat door hetzij de Kroonprinses, hetzij de heer Von Amsberg is gegeven.

Weer wel vallen m.i. onder de ministeriële verantwoordelijkheid eventuele gevolgen. Het is goed gegaan, geloof ik. Men zegt nu wel, dat het een propagandastunt is geweest; dat zeggen althans degenen die het jammer vinden, dat het goed is gegaan. Was het verkeerd gegaan, dan zou men, zoals altijd — als het goed gaat, dragen wij blijkbaar geen verantwoordelijkheid — daarvoor te recht het kabinet ter verantwoording hebben kunnen roepen. Waarvoor? Voor het feit van dat interview en eventueel ook voor onaangename gevolgen van staatkundige aard, die daaruit, op welke wijze dan ook, zouden zijn voortgevloeid.

Mijnheer de Voorzitter! Over propaganda gesproken, mevrouw Van Ommeren-Averink en de heer Van der Spek hebben dit thema bespeeld. De eerste heeft dat aanmerkelijk minder propagandistisch gedaan dat de tweede; laat ik dat er onmiddellijk aan toevoegen. De eerste klaagde er toch over, dat er van overhaasting sprake zou zijn geweest en dat men voor voldoende feiten was gesteld; het ware h.i. beter geweest, wanneer éerst de goedkeuringswet ten aanzien van het huwelijk van Prinses Margriet aan de Kamers was voorgelegd. Mijnheer de Voorzitter! Het is het goede recht van de geachte afgevaardigde om die mening te hebben. De Regering deelt die mening niet, maar wanneer de Staten-Generaal deze mening inderdaad zouden zijn toegedaan en niet alléén mevrouw Van Ommeren-Averink, zou dat wel gebleken zijn en zouden de Staten-Generaal, die immers hun eigen orde bepalen, het wetsontwerp, dat thans aan de orde is, hebben kunnen laten rusten en eventueel een motie hebben kunnen indienen en aan de Regering vragen, een wetsontwerp met betrekking tot de toestemming van het huwelijk van Prinses Margriet in te dienen. Dat is echter helemaal niet gebeurd.

Verder heeft de geachte afgevaardigde gezegd dat haast bij dit wetsontwerp overbodig is, omdat Koningin Juliana voorlopig immers niet zal aftreden. Die argumentatie is niet terzake. De geachte afgevaardigde ziet daarbij nl. over het hoofd dat artikel 17 van de Grondwet vraagt een toestemming vóór het huwelijk.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Spek heeft over overrompelingstactiek van het kabinet en met name van de Minister-President gesproken. Als voorbeeld daarvan heeft hij aangehaald een bijeenkomst die zou hebben plaatsgevonden met de heren Rooy en Diemer en waarvan de Minister-President zelf niet op de hoogte was. Dat wordt mij dan voorgelaten als een voorbeeld van overrompelingstactiek! Wat daar overigens ook van zij, door een dergelijke bijeenkomst zijn uiteraard noch het kabinet, noch de Staten-Generaal in een dwangpositie gebracht. Van overrompeling kan daarom geen sprake zijn. Het viel mij trouwens op, dat de heer Van der Spek behalve dit ene punt als illustratie, als voorbeeld van voor een fait accompli stellen, van een overrompeling, van propaganda, het geval Zwolle heeft genoemd. Op het feit zelf ga ik niet in, maar het is wel typerend dat de geachte afgevaardigde dit punt naar voren moet brengen bij gebreke aan werkelijk argumenten.

Ik kom thans tot het antecedentenonderzoek. Als eerste heeft hierover de geachte afgevaardigde de heer Berghuis gesproken; hij constateerde, dat dit onderzoek zeer grondig is geweest en dat zijn fractie mede op grond van de resultaten van dit onderzoek gaarne haar stem aan dit wetsontwerp zal geven.

De heer Van der Spek heeft geantwoord op de vraag waarom door hem en zijn politieke vrienden, die immers niet van een monarchie willen weten, zo naarstig naar het verleden van de heer Von Amsberg is gespeurd. Ik ga natuurlijk niet in op de uitvoerige discussies die de geachte afgevaardigde de heer Van der Spek heeft gehouden met vrijwel iedereen in en buiten deze Kamer. Ik heb genoteerd, dat hij juist na 21 minuten zei: „Nu ter zake”. Ik begin dus pas na die 21 minuten met mijn antwoord, ook al was hij ook daarna niet altijd terzake. Waarom heeft de geachte afgevaardigde zo naarstig gespeurd? Hij zegt: wij zitten nu eenmaal met deze situatie en binnen deze situatie willen wij er het beste van maken. Hij moet mij maar ten goede houden — de geachte afgevaardigde de heer Van Riel zal merken dat ik al een beetje op de heer Drees begin te lijken; „Houd mij ten goede”, zei de heer Drees vaak — dat ik niet de indruk had dat de geachte afgevaardigde binnen deze situatie er het beste van wilde maken, maar dat hij er echt het slechtste van wilde maken. Laat ik dat aan de hand van enkele saillante details toelichten. Voordat ik echter op de details kom, wil ik eerst het hele panorama overzien.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Spek heeft, voorafgegaan door de heer Geuze, gevraagd: welke rol heeft de Minister-President gespeeld bij het niet verder verspreiden van het betrokken nummer van „Panorama”? Mijnheer de Voorzitter! Geef enkele rol. Weer wil ik de heer Van Riel toegeven dat mij dat wel moeite gekost heeft, toen ik het artikel vrijdag had gelezen. Het eerste moment waarop ik de heer De Quay heb ontmoet sedert wij verleden week in deze vergaderzaal elkaar de hand hebben gegeven, was het moment waarop wij elkaar vandaag in deze vergaderzaal de hand hebben gegeven. Ik heb ook geen schriftelijk, telefonisch, telegrafisch of radiografisch contact met hem gehad. In het geheel niet. Daarover ben ik nu wel blij, ook al is mijn mening over het artikel natuurlijk wel duidelijk. Hoe iemand van de redactie van „Trouw” aan de heer Van der Spek kan hebben medegedeeld dat ik op enigerlei wijze hierin betrokken ben geweest, is mij een volslagen raadsel. De redactie van „Trouw” kennend, twijfel ik er niet aan of dit misverstand zal wel duidelijk in openbaarheid worden opgelost.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Spek heeft gemeend — evenals dat door hem en zijn politieke vrienden is gedaan in het voorlopig verslag met betrekking tot een vorig artikel van „Panorama” — aan het betrokken artikel uitvoerige aandacht te moeten besteden. Om het gevaar te vermijden, dat anders de indruk zou worden gewekt, dat ik het eens ben met hetgeen de geachte afgevaardigde terzake heeft beweerd, moet ik er iets verder op ingaan.

Minister Cals

Hij heeft gezegd, dat niet de enige maar beslist toch wel de voornaamste bron van de schrijver van het artikel is het blad „Hochland”. Dat is inderdaad zo. U ziet dat Hitler met zijn propaganda meer success heeft gehad dan hij waarschijnlijk ooit heeft durven veronderstellen! Dit inderdaad in nationaal-socialistische zin gereëdigd propagandabladd wilde natuurlijk doen geloven dat honderd procent van de Auslandsdeutschen, „geschlossen hinter dem Führer” stonden. Alle planters moesten natuurlijk lid zijn. De feiten zijn echter wel wat anders. Ik zal hierop ook niet te ver ingaan, maar één feitje spreekt wel voor zich: De Freiherr von Rheinbaden, in het artikel genoemd als Bundesleiter, die in oktober 1936 door die Duitsers werd gekozen kreeg 1131 stemmen terwijl meer dan 2000 Duitsers aan die stemming hebben deelgenomen. Dit is toch geen duidelijk bewijs dat deze nationaal-socialistische kandidaat door alle Duitsers en Tanganjika werd gesteund.

Wat betreft andere feiten die in dat artikel zijn genoemd: Claus von Amsberg zou in Afrika lid zou zijn geweest van de Hitlerjugend. Fantasie! Hij zou het uniform van de Hitlerjugend hebben gedragen, hij zou aanwezig zijn geweest in een Hitlerjugendkamp in Mombassa in Kenia — hij zou in dat uniform hebben deelgenomen aan een défilé in Tanga korogwe — dat is altijd nog 75 km van de plaats waar hij woonde, maar ik geef de heer Van der Spek toe dat het van hieruit allemaal dicht bij elkaar lijkt — allemaal fantasie, geen woord van waar!

De geachte afgevaardigde heeft daaraan nog de vraag toegevoegd: Heeft de Minister-President de heer Von Amsberg ontraden iets uit die tijd te zeggen? Dit is inderdaad één van de kwalijke situaties die in dergelijke artikelen meer plegen voor te komen. Ik las in het besproken artikel:

„Zijn wij goed ingelicht” — door wie hij ingelicht is, vermeld de schrijver niet — „dan heeft Minister-President Cals steeds Claus von Amsberg ontraden zijn huidige inzichten omtrent zijn jaren van vorming en opleiding te openbaren”.

Andermaal fantasie en voor honderd procent!

Tenslotte heeft de geachte afgevaardigde gevraagd of het juist is dat aan de betrokken hoofdredacteur een conferentie met de heer Von Amsberg is geweigerd. Hij vindt dat wel vreemd. Waarom wel een Tweede Kamerlid en waarom niet deze hoofdredacteur? Ik vind dat nogal een duidelijk verschil. Ik ben ervan overtuigd dat, wanneer de heer Van der Spek of welk ander Eerste Kamerlid ook het nodig zou hebben gevonden voor het naar eer en geweten bepalen van zijn stem een gesprek te hebben met de heer Von Amsberg, deze ondanks zijn overladen programma daartoe direct bereid zou zijn geweest. Had de heer Von Amsberg echter wel een interview gegeven, dan weet ik nu al wat gezegd zou zijn over de propaganda, vlak voordat deze wetsontwerpen — het was ook vlak voor de behandeling in de Tweede Kamer — in de Staten-Generaal aan de orde zouden komen. Daarom vind ik het te meer verwerpelijk — ik moet dit toch zeggen omdat anders een volkomen verkeerde indruk wordt gewekt — dat onder een dergelijke verhaal komt te staan, dat men „een openhartig gesprek heeft gevraagd, in het belang van een heldere uiteenzetting” en dat dit gesprek werd afgewezen. Door de secretaris van de heer Von Amsberg is inderdaad geschreven, dat deze „tot zijn spijt voorshands niet in de gelegenheid was het gevraagde interview te geven. Daarop antwoordde de hoofdredacteur op 4 november, dat het hem bevreemde, „dat de heer Von Amsberg niet bereid is dit gesprek te voeren met een groot geïllustreerd weekblad dat hem tot nu toe welgezind is geweest, terwijl de toekomstige prins-gemaal wel zonder meer een onderhoud inwilligde met een P.v.d.A.-kamerlid, dat zeer kritisch was gestemd”. Commentaar overbodig! Mijnheer de Voorzitter, ik heb overwegende bezwaren tegen de methodiek die ook vandaag weer door de heer Van der Spek bij tal van zijn opmerkingen is gevolgd.

Hij leest allerhande niet te controleren berichten voor. Hij vraagt dan of deze waar zijn. Hij draait daarbij de bewijslast volkomen om. Dat geldt ten aanzien van het beweerde lid zijn van de Hitler-Jugend van de heer Von Amsberg in Tanganjika en ten aanzien van tal van andere punten. Hij beroept zich — waarschijnlijk — op telefoongesprekken en verwijt de Regering, dat zij niet met schriftelijke bewijzen is gekomen. Ik vind dit een methode, die volkomen onjuist is.

De geachte afgevaardigde stelt zo ook met enige nadruk, dat de heer Von Amsberg nooit duidelijk afstand zou hebben genomen van het nationaal-socialisme. Ik zou te veel tijd van deze Kamer in beslag nemen, wanneer ik de memorie van antwoord aan de Tweede Kamer zou gaan voorlezen, of de verwijzingen, die in de memorie van antwoord aan deze Kamer zijn opgenomen of datgene, wat ik hierover aan de overzijde van het Binnenhof heb gezegd. Ik heb feit na feit genoemd. Deze feiten zijn niet weerlegd. Zij zijn grotendeels zelfs niet aangehaald of besproken door de heer Van der Spek. Ik noem hier onder andere het optreden van de heer Von Amsberg in Santo Domingo en in Abidjan.

De heer Van der Spek is wel teruggekomen op hetgeen in het voorlopig verslag is aangehaald over de rede van het bondsdaglid dr. Arndt inzake verjaring van de nazimisdaden. Hij haalt daaruit de zin aan: „Das Wesentliche wurde gewusst”. Dit is inderdaad gezegd. Wat concludeert de geachte afgeschuwelijke nazimisdaden, de vergassingen, de deportaties, de concentratiekampen, enz. door Claus von Amsberg, de jongen in het internaat, die vanuit dat internaat meteen in militaire dienst werd opgeroepen, zijn geweten. Hij zet dan verder een redenering op, waarvoor ik geen kwalificatie durf te gebruiken, omdat ik vrees dan onrechtvaardig te worden tegenover de geachte afgevaardigde, die zo duidelijk antifascistisch is. Maar toch komt zijn redenering gevaarlijk dicht bij antiparlementaire systemen, waar men uit opvattingen, die ergens hebben geleefd, wil besluiten tot een determinatie, tot een opvatting van een bepaald individu, dat zich blijkbaar niet uit zijn milieu kan losmaken en dat daarom, zoals anderen uit dat milieu — wij zeggen niet meer vernietigd — maar afgewezen moet worden. Ik geloof, dat daarin een gevaarlijke gedachtenfout zit, een gedachtenfout, die overigens het bondsdaglid Arndt niet heeft gemaakt. Hetzelfde bondsdaglid, dat hier door de heer Van der Spek als pleitbezorger voor zijn opvattingen naar voren wordt gebracht, heeft nl. aan het einde van zijn betoog, dat meer dan een uur duurde — ik kan het dus niet helemaal voorlezen, maar ik neem aan, dat de heer Van der Spek het heeft gelezen — gezegd:

„Es gibt darum kleine Kollektivschuld des deutschen Volkes.”.

Hij heeft óók gezegd:

„Ich weisz mich mit in der Schuld, denn sehen Sie, ich bin nicht auf die Strasse gegangen und habe geschrien als ich sah, dasz die Juden aus unserer Mitte lastkraftwagenweise abtransportiert wurden.”.

Als de heer Van der Spek een sluitende redenering had willen zoeken op deze premisse, dan had hij met feiten moeten aantonen, dat de heer Von Amsberg indertijd in dezelfde omstandigheden als dr. Arndt verkeerde, maar dat is met geen woord gebeurd. Zijn hele redenering zit vol met dergelijke fouten.

Het militaire zakboekje was een aangelegenheid, die voor de geachte afgevaardigde belangrijk genoeg was om erop terug te komen. Hij heeft gezegd: het is zoekgeraakt, zegt de Regering. Men zou misschien kunnen vragen: Nou, en? Wij hebben het daarbij natuurlijk niet gelaten. Ik zal de heer Van der Spek echter niet alles vertellen, wat wij hebben gedaan. U ziet hier echter fotokopieën van formulieren, waar de inhoud van het zakboekje praktisch geheel opstaat. Ik vond het niet

Minister Cals

nodig dit alles in de memorie van antwoord op de vragen van de heer Van der Spek te zeggen. Wij hebben onder andere informatie ingewonnen bij de Wehrmachtauskunftstelle in Berlijn, waar zich de registratie van het hele Duitse leger bevindt. Dit documentatiecentrum ligt in de Franse sector en staat onder geallieerd toezicht. Wij hebben ook informatie ingewonnen in Washington bij het geallieerde documentatiecentrum. Wij hebben ook op verschillende andere plaatsen allerlei gegevens verzameld. Zij staan echt op schrift. De geachte afgevaardigde kan daarover gerust zijn.

De geachte afgevaardigde is voorts teruggekomen op de werkzaamheid van de heer Von Amsberg bij dr. Lippmann en hij sprak in dit verband over een „kroongetuige”. Kroongetuige waarvoor? Voor een episode in het leven van de heer Von Amsberg, die wij aanvankelijk — dat is ons verweten: misschien hebben wij dat niet goed gevoeld — van zulk een ondergeschikt belang vonden, dat wij haar zelfs niet hebben vermeld in de stukken. Die enkele maanden worden door de heer Van der Spek nu ten tonele gevoerd, alsof dááruit door de Regering het argument zou zijn geput, dat de heer Von Amsberg niet werkelijk nazi is, maar het tegendeel daarvan. Het is een raadsel voor de geachte afgevaardigde, hoe lang die periode heeft geduurd. De heer Lippmann heeft zich dat aanvankelijk inderdaad niet precies herinnerd: hij heeft in het najaar van 1957 nog schriftelijk contact gehad met de heer Von Amsberg en aanvankelijk waarschijnlijk gedacht: tot dan toe is de heer Von Amsberg gebleven. Maar dat is niet zo. Het is, zoals het in de stukken staat, mijnheer de Voorzitter. Laat de geachte afgevaardigde zich maar aan de memorie van antwoord houden, dat is de waarheid. Verder heeft de geachte afgevaardigde mij een aantal mededelingen gedaan uit een gesprek, dat hij blijkbaar met de heer Lippmann heeft gehad; misschien kan hij mij dat ook eens op schrift geven!

Nu het feit, dat de heer Von Bismarck erin betrokken is geweest. De geachte afgevaardigde zegt: het is toch wel merkwaardig; als ik het goed heb, zit de heer Von Bismarck nl. bij de heer Mozer in Brussel. Inderdaad, mijnheer de Voorzitter, en dat is ook de reden, waarom de heer Mozer in deze zaak betrokken is geworden. Dat is niet merkwaardig, dat is menselijk. Ik vind het te prijzen en ik ben blij, dat de heer Van der Spek mij de gelegenheid geeft, dit te zeggen. Hoe zit het? De graaf Von Bismarck is inderdaad werkzaam op het secretariaat van de E.E.G.-commissie en hij kende daardoor de heer Mozer. Toen hij in de krant de naam Claus von Amsberg las, heeft Von Bismarck gezegd: die ken ik goed; wij hebben samengewoond in Hamburg in de tijd, dat hij daar Referendar was bij Walter Lippmann, een joods advocaat enz. Mozer heeft toen gezegd: Dat heb ik nog niet in de Nederlandse kranten gelezen; dat is interessant. Hij is er achterheen gegaan. Zó is het gelopen. Een duidelijker beeld van het niet zoeken naar argumenten, maar het aandragen van buiten af van argumenten is er niet. Heeft de heer Van der Spek overigens misschien van iemand gehoord, na dat de naam van Von Amsberg in alle kranten in Europa heeft gestaan, dat hij ooit ergens werd aangeklaagd, als zou hij zich in nationaal-socialistische zin hebben uitgelaten? Dacht de geachte afgevaardigde dat, als dat ooit zou zijn gebeurd, dit niet in de pers zou zijn gekomen? Waar dan ook? Ik geloof, dat dit argument alleen maar spreekt in het voordeel van de heer Von Amsberg.

Ik kom nu tot de 'verzoekschriften, die zijn ingediend. Na hetgeen ik zoëven heb gezegd, wil ik met nadruk onderscheid maken tussen degenen, die inderdaad, zoals ik al op 29 juni heb gezegd — het is goed, dat de heer Van der Spek eraan herinnert — in deze Kamer, ingegeven door eerlijke overtuiging, tot bepaalde uitingen zijn gekomen, en degenen, die dit gebruiken als propaganda, omdat het toevallig in hun politiek te pas komt. De heer Geuze heeft ook geconstateerd, dat degenen, die het niet met eerstgenoemde protesten eens

zijn, er toch respect voor kunnen hebben. Hij verwacht aan de andere kant ook, dat degenen, die hebben geprotesteerd, respect zullen hebben voor de beslissing, wanneer die eenmaal is gevallen. Ik ben daarvan overtuigd, al ben ik het ook met de heer Van Riel eens, dat dit moeilijk kan zijn. Wie rechtstreeks betrokken was, zo zeide de heer Van Riel, bij de oorlog en wie slachtoffer is geweest van de misdaden der nazi's zal moeilijk kunnen vergeten en vergeven.

De heer Van der Spek heeft in dit verband weer gesproken over de angst, die zou bestaan voor een zwarte lijst van de B.V.D., voor ontslag en voor intrekking van de A.O.W. Ik heb — ik zeg het met nadruk — geen moment spijt gehad van hetgeen ik hierover heb gezegd aan de overzijde van het Binnenhof. Ik heb inderdaad een aantal brieven ontvangen van mensen, die zich beklagen. Die brieven worden stuk voor stuk onderzocht. Ik vind het goed, dat dit gebeurt. Waar ik echter ernstig protest tegen moet aantekenen, is tegen de houding van de heer Van der Spek, wanneer hij zegt:

„Het is ontstellend, hoe weinig de Minister-President en het kabinet op de hoogte zijn van wat er leeft in ons volk; ik weet het veel beter.”

en wanneer hij dan geen enkel feit noemt.

Mijnheer de Voorzitter! Als het zo is als de geachte afgevaardigde beweert, waarom heeft hij mij dan niet — ik heb uitdrukkelijk ook op de leden van de Staten-Generaal een beroep gedaan — daarvan op de hoogte gesteld in de afgelopen weken? Misschien had hij er dan vandaag niet zo gemakkelijk over kunnen praten, maar daar gaat het de geachte afgevaardigde toch niet om! Als hij nu zo goed op de hoogte is, waarom helpt hij dan dergelijke dingen niet uit de wereld?

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Omdat dat niet kan. Excellentie. De B.V.D. is een geheime dienst. Dat is nogal duidelijk.

Minister **Cals**: Maar dan fantaseert de geachte afgevaardigde dus, mijnheer de Voorzitter! Zoëven heeft hij gezegd: „Ik heb feiten, waaruit het blijkt” en nu interrumpeert hij: „Het is een geheime dienst; ik weet er niets van”.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Neen, u insinueert en interpreteert een flink eind weg. Ik heb gezegd, dat mensen, die vermoeden, dat zij hierdoor in de toekomst in gevaar zullen komen, nooit kunnen zeggen: „Het is hierdoor”, omdat zij niet kunnen beschikken over de geheime dossiers. Dat is toch duidelijk! Mochten zij het wel weten — dat komt voor — dan hebben zij zegslieden, die een lek hebben gevormd en die gevaar lopen als zij worden genoemd.

Minister **Cals**: Maar, mijnheer de Voorzitter, dan zou de geachte afgevaardigde, in plaats van hier de indruk te wekken, dat die angst terecht bestaat, moeten zeggen: Er is geen reden voor angst en als u denkt, dat u iets dergelijks overkomen is, wendt u dan tot uw vertrouwensmannen in de Kamer! De heer Van der Spek weet, dat hij niet minder dan welke andere volksvertegenwoordiger ook bij mij welkom is, wanneer dergelijke zaken ernstig moeten worden onderzocht.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Is er geen reden voor angst? En de Haagse politie en de B.V.D. dan?

Minister **Cals**: Als er wel reden voor angst is, dan wil ik dat graag door de geachte afgevaardigde precies en feitelijk geadstrueerd zien nagegaan. Wat de Haagse politie en de B.V.D. betreft, mijnheer de Voorzitter, ik heb de heer Remmerswaal ontvangen. De heer Remmerswaal koestert overigens helemaal geen angst, maar die zaak wordt precies uitgezocht. Daarvan kan hij zeker zijn en de geachte afgevaardigde ook! Ik moet ernstig protesteren tegen het in het algemeen wekken

Minister Cals

van de indruk, dat ontoelaatbare zaken zomaar voorkomen en dat wij daar in een democratische maatschappij niets aan zouden willen of kunnen doen!

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Het beste protest is het afschaffen van de B.V.D.

Minister Cals: De geachte afgevaardigde begrijpt dan blijkbaar niet, dat een nationale eenheid, die hij ook niet kent, beveiligd moet worden.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Niet op deze wijze.

Minister Cals: Mijnheer de Voorzitter! Ik kom thans tot hetgeen gezegd is over de plaats van de huwelijksvoltrekking. De geachte afgevaardigden de heren Van Riel en Vos hebben gezegd: Na de verklaring van het kabinet is deze zaak niet meer in discussie. De heer Vos heeft wel gezegd: Zou men staatsrechtelijk niet de beslissing van de Kamers over de toestemmingswet hebben moeten afwachten, alvorens de plaats van het huwelijk vast te stellen? Mijnheer de Voorzitter! Ik wil u wel zeggen, dat wij gearzeld hebben, of dit wel of niet vooraf moest gebeuren. Wij waren echter van mening — ik heb dat ook medegedeeld, ik meen in de memorie van antwoord aan de Tweede Kamer of anders tijdens het debat — dat het juist was aan de Staten-Generaal als eerste mede te delen, welke de voornemens waren. In het voorlopig verslag van de Tweede Kamer is er zelfs op aangedrongen, in de wet zelf te bepalen, waar het huwelijk zou plaatsvinden, omdat men dit zulk een belangrijke beslissing vond. U ziet dus, dat men de zaak van twee kanten kan benaderen. Ik geloof ook, dat de Kamer, wanneer die de keuze absoluut onjuist zou vinden, de gelegenheid moest hebben zich daarover uit te spreken.

De geachte afgevaardigde de heer Berghuis heeft de bezwaren tegen Amsterdam geanalyseerd. Hij is daarop betrekkelijk uitvoerig ingegaan. Ik kan er heel kort over zijn, omdat ik stuk voor stuk de drie hoofdpunten van zijn betoog kan onderschrijven. Ik ben het met hem eens, dat het afstappen van Amsterdam een discriminatie zou zijn ten opzichte van andere steden in de drie opzichten door hem aangegeven.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Spek is nog teruggekomen op datgene, wat ook stond in de vragen van zijn geestverwant, de heer Slotemaker de Bruine. Deze vragen zijn vanochtend beantwoord. De geachte afgevaardigde zal het antwoord waarschijnlijk nog niet hebben; ik heb een exemplaar voor hem meegebracht. De vragen zijn vrij uitvoerig beantwoord. Ik zal het stuk niet helemaal voorlezen, maar ik wil er wel iets van zeggen. De geachte afgevaardigde heeft gevraagd: Heeft de Minister-President er kennis van genomen dat men in Joodse kringen — althans een deel van degenen, die hebben deelgenomen aan het gesprek indertijd met de Minister-President — van mening is dat het voor hen pijnlijk is wanneer er in Amsterdam grote feestelijkheden plaatsvinden? Ik heb de heer Slotemaker wat dit betreft bevestigend beantwoord. Ik heb terwille van een volledig beeld daaraan toegevoegd, wat verder staat in diezelfde verklaring van de Permanente Commissie tot algemene zaken van het Nederlands-Israëlitisch kerkgenootschap. Er staat namelijk:

„De Minister-President stelde voorop, dat hij niet was gekomen om de instemming van de aanwezigen met de te nemen beslissing te vragen, een beslissing die uitsluitend voor de verantwoordelijkheid van de Regering zou komen. Van de zijde van de joodse aanwezigen werd hiertegenover duidelijk gesteld dat de joodse bevolkingsgroep op geen enkele wijze als instrument zou mogen worden gebruikt om daaraan enigerlei beslissing van de Regering op te hangen.”

Mijnheer de Voorzitter! Men spreekt in deze verklaring over een beslissing van de Regering, maar ik neem aan dat het ook zou gelden voor een beslissing in de Staten-Generaal

genomen. Wat de geachte afgevaardigde de heer Van der Spek nu wil gaan doen is — anders heeft zijn vermelding van dit feit namelijk geen betekenis — toch weer de beslissing laten beïnvloeden door het standpunt, dat door de joodse bevolkingsgroep is ingenomen.

Ten slotte vroeg de geachte afgevaardigde in verband met Amsterdam, welke troepenmacht en welk materieel daar voorlopig is verzameld. Mijnheer de Voorzitter! Er zijn inderdaad reeds enkele voorbereidende maatregelen getroffen. Wij moeten nog kiezen, want velen zijn er graag bij. Verschillende landelijke ruiterskorpsen hebben nl. aangeboden te komen. Het zal moeilijk zijn al degenen, die gaarne zouden komen, enige ruimte te bieden.

De geachte afgevaardigden de heren Vos, Berghuis en Van der Spek hebben voorts nog gesproken over de monarchie, of moet ik zeggen: over de republiek. De heer Vos heeft het standpunt van zijn politieke vrienden aldus samengevat — ik hoop dat ik het goed zeg —: Wij zijn alleen voor een monarchie met een democratische constitutie; hetzelfde geldt echter voor een republiek; wij zijn ook alleen voor een republiek met een democratische constitutie. Hij heeft eraan toegevoegd: De problematiek monarchie/republiek is op het ogenblik in ons land bepaald niet actueel. Ik geloof, mijnheer de Voorzitter, dat iedereen het daarover wel eens is. Mevrouw Van Ommeren heeft zich hierbij ook aangesloten. Zij zag geen heil in een heftige strijd over de monarchie; zij wenste geen koningskwesitie. De heer Berghuis heeft woorden gesproken, waarbij ik mij gaarne helemaal zou willen aansluiten. Hij heeft terecht gezegd: Men mag zich gelukkig in ons land vrij uitspreken voor een republiek. Hij heeft eraan toegevoegd: Men moet zich echter ook houden aan de constitutionele spelregels en aan de eden, die men heeft afgelegd.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Spek is hierop verder ingegaan. Hij heeft ons daarbij een vrij uitvoerig kijkje gegund in zijn partijgeschiedenis en in de moeilijkheden om tot een duidelijk program te komen. Ik geloof dat het niet op mijn weg ligt daarop in te gaan. Overigens heb ik de indruk, dat die moeilijkheden niet alleen bestaan over de vraag of ieder van zijn partijgenoten het eens is met het standpunt, dat Nederland een republiek moet worden, maar ook op een ander punt, namelijk over de beoordeling van dit toestemmingsontwerp.

Bij de behandeling van dit ontwerp — ik kom daarmee al tot het einde van mijn betoog — heeft de heer Geuze, evenals jonkvrouw Wttewaall van Stoetwegen aan de overzijde van het Binnenhof, een geestverwant van de heer Van der Spek, prof. Rasker, ten tonele gevoerd, die ook naar mijn mening terecht heeft gezegd: Belangrijker dan het verleden is het te weten hoe de heer Von Amsberg zich tegenover de toekomst opstelt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb aan de overzijde van het Binnenhof vrij uitvoerig de inzichten en de ervaringen van de Regering op dit punt medegedeeld. Er bestaat geen enkele twijfel aan de instelling en aan de mentaliteit van de heer Von Amsberg, die volledig passen in ons democratisch constitutioneel Nederlands bestel.

De geachte afgevaardigde de heer Vos heeft de internationale kant naar voren gebracht. Daarover zou veel te zeggen zijn, juist voor degenen, die zich naar de toekomst willen richten. Mevrouw Van Ommeren-Averink en de heer Van der Spek hebben ook over die toekomst gesproken. Mevrouw Van Ommeren heeft gezegd: „Het is juist voor de toekomst, die ons” — zij zei niet: „tegen dit wetsontwerp doet stemmen”, want zij zal bij de stemming niet aanwezig zijn — „bezorgd maakt; wij achten elke nauwere binding met West-Duitsland ongewenst.”. Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof, dat het duidelijk is, dat wanneer wij willen groeien tot een Europese Gemeenschap, daarin Duitsland niet kan worden gemist. Daarom gaat de argumentatie van mevrouw Van Ommeren niet op.

Minister Cals e. a.

De heer Van der Spek heeft, sprekende over de mentaliteit van de heer Von Amsberg, gezegd: hij kwam voort uit een milieu, dat in 1933 de Deutsche National Partei steunde en hij heeft gewezen op het aantal stemmen, dat die partij in 1933 heeft behaald.

Mijnheer de Voorzitter! Zou de heer Van der Spek niet liever naar de toekomst kijken, in plaats van naar dit verleden, toen de heer Von Amsberg zes jaar oud was? Bovendien maakt hij nu weer precies dezelfde fout als hij eerder in zijn betoog maakte, doordat hij uit allerlei omstandigheden, waarin inderdaad ook de heer Von Amsberg heeft geleefd, wil besluiten tot een individuele overtuiging, tot een persoonlijke mening, tot een eigen opvatting van de heer Von Amsberg; die wordt dan maar een bepaalde mening toegedacht omdat hij behoort tot die groep, dat volk, dat ras. Dit is een argumentatie die wij niet kunnen aanvaarden, een argumentatie, die zeker in het Europa van vandaag niet meer is te aanvaarden.

Daarom zijn wij het eens met hetgeen de geachte afgevaardigde de heer Vos in zijn betoog liet doorklinken, iets, dat de heer Van Lieshout in zijn korte betoog ook duidelijk heeft gezegd: juist ook met het oog op de toekomst van Europa menen wij dat deze verbintenis niet alleen geen verwerping van een wetsontwerp zou mogen verdienen, maar dat zij voor het land bijzonder zegenrijk zal kunnen zijn.

De heer **Einaar**, Gevolmachtigd Minister van Suriname: Mijnheer de Voorzitter! Het is mij een waar genoegen in de Senaat van het Koninkrijk der Nederlanden hedenmiddag namens de Regering van Suriname en de Staten van Suriname het woord te mogen voeren.

Het wetsontwerp tot het verlenen van toestemming tot het aangaan van het huwelijk en het naturalisatie-ontwerp hebben de volledige goedkeuring van mijn Regering en de Staten, dit gezien ook de plaats, welke het Koninklijk Huis, het Huis van Oranje, in de harten van mijn volk inneemt. Dit komt niet voort uit een koningsgezindheid of laat ik zeggen overdreven gevoel, maar vindt zijn grondslag in het milieu, de wereld, waarin wij zijn opgevoed. Daarin is ons geleerd, eerbied te hebben voor degenen, die boven ons zijn geplaatst.

Wat de heer Claus von Amsberg betreft, herinner ik eraan, dat het, toen in Suriname in 1876 het verplichte onderwijs werd ingevoerd, de Duitsers waren, die de ontwikkeling van ons intellectuele leven ter hand namen door scholen op te richten, kerken te bouwen en die ons verdraagzaamheid tegenover onze medemensen leerden en — ik herhaal wat ik in de Tweede Kamer heb gezegd — tegenover de Nederlanders. Daarom zien wij in een huwelijk tussen Prinses Beatrix, die in Suriname zeer geliefd is, en de heer Claus von Amsberg niets, dat de Prinses eigenlijk zou kunnen beletten om als de dochter van het regerende Koningshuis te trouwen met een Duitser, aangezien wij aan de Duitsers (Hernhutters) zoveel hebben te danken.

Ik zeg niet, dat de Nederlanders ons in onze moeilijke dagen niet hebben bijgestaan, maar wij hebben geleerd, dat rassistie en anti-Duits zijn even gevaarlijk is voor de maatschappij en voor het Koninkrijk kunnen zijn als antisemitisme. Daarom, mijnheer de Voorzitter, hoop ik, sprekend namens mijn Regering en namens de Staten, dat het huwelijk van Prinses Beatrix en de heer Claus von Amsberg zal bijdragen tot een hechtere band tussen alle delen van het Koninkrijk en dat dit ons tot in lengte van dagen naast elkaar zal doen voortgaan tot heil en zegen van het Koninkrijk.

De heer **Lampe**, Gevolmachtigde Minister van de Nederlandse Antillen: Mijnheer de Voorzitter! Bij de behandeling van dit ontwerp van Rijkswet, houdende toestemming tot het aangaan van een huwelijk tussen onze Kroonprinses Beatrix met de heer Claus von Amsberg aan de overzijde van het Binnenhof, zei ik al, dat deze bijzondere Rijkswet een nieuwe bladzijde aan de geschiedenis van het doorluchtige Vorstenhuis van Oranje zal toevoegen.

Gevolmachtigd Minister **Lampe e. a.**

Met grote voldoening heb ik, en velen met mij, mogen constateren dat, ondanks controversiële gezichtspunten, die slechts mogelijk zijn in een gezonde parlementaire democratie, de overgrote meerderheid van de Staten-Generaal zich heeft willen uitspreken vóór het verlenen van deze huwelijks-toestemming.

Hiermede spreek ik, mede namens de Regering en bevolking van de Nederlandse Antillen, de wens uit, dat het huwelijk van onze Kroonprinses met de man van de keuze van haar hart, in alle opzichten bekroond zal worden met het allerhoogste geluk, dat in ons aards bestaan haalbaar is, zulks tot heil der betrokkenen, tot diepe vreugde van de Koninklijke Ouders en tot blijvende zegen van ons Koninkrijk en zijn volken.

De **Voorzitter**: Er hebben zich tot nu toe voor de tweede termijn geen sprekers gemeld. Mag ik hieruit afleiden, dat de verschillende standpunten in de tot dusver gehouden beraadslaging voldoende tot hun recht zijn gekomen?

Mij blijkt nu, dat alleen de heer Van der Spek nog het woord verlangt. Ik doe een beroep op het geachte lid, zich zoveel mogelijk te beperken. Wij kennen in deze Kamer tot nu toe geen spreektijdbeperking. Een zekere verhouding tussen de partijen zou misschien toch in acht kunnen worden genomen.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik had willen beginnen met te zeggen dat ik de geestigheid van de Minister-President zo bijzonder heb geapprecieerd. In deze hoge vergadering zou ik echter allereerst willen zeggen hoezeer ik uw geestigheid, mijnheer de Voorzitter, heb geapprecieerd. De opmerking van de Minister-President, ik herhaal het, heb ik bijzonder op prijs gesteld. Ik weet niet of hij daarmee het gevoel heeft dat hij, om een mij vreemde terminologie te gebruiken, raak heeft geschoten of juist niet.

De **Voorzitter**: Ik zou kunnen voorstellen de beraadslagingen te sluiten.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Ik begrijp niet waarom u dit op dit ogenblik zegt, mijnheer de Voorzitter.

De **Voorzitter**: Ik hoop, dat u zich in dit stadium van deze parlementaire discussie zoveel mogelijk zal beperken.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Ik heb dit reeds toegezegd door te knikken. Ik dacht dat u eraan gewend was dat wij als wij iets toezeggen, dit ook doen.

De Minister-President is ingegaan op een aantal punten die door ons zijn genoemd, echter niet op alle punten. Het zou voor een groot deel heen-en-weer-praten blijven als ik op alles inging. Ik wil echter wel even vermelden dat ik in het geheel niet het geval van de heren Rooij en Diemer heb genoemd als voorbeeld van de overrompelingstechniek van de Regering. Ik heb het geval van Zwolle genoemd als enig voorbeeld uit een hele rij, omdat ik daarover zeer nauwkeurige inlichtingen heb ingewonnen.

Ik heb de Minister-President niet horen ontkennen, dat is een zeer belangrijk punt, dat de ouders van Claus von Amsberg lid zijn geweest van de N.S.D.A.P.-Auslandorganisation. Dit laatste zegt volgens de heer Lou de Jong in „Het Parool” van afgelopen maandag bijzonder veel. Ik bestrijd dat mijn methode van het voorlezen van allerlei ongecontroleerde berichten en vervolgens vragen of zij juist zijn een rare methode is. Ik mag vragen of allerhande berichten die mij hebben bereikt juist zijn. De Minister-President kan dan antwoorden of dat inderdaad zo is.

Bij de woorden van de heer Arndt heb ik zeer goed geweten wat daaromheen is gezegd. Bepaalde details zijn echter natuurlijk niet bekend; die waren bij allei mensen ook niet bekend en dat is gezien die tijd ook wel begrijpelijk. De aard van het nationaal-socialisme was bij alle Duitsers bekend en niet alleen bij Duitsers. Ik neem aan dat de Minister-President fotocopiën heeft. Ik heb gehoord dat de Minister-President

Van der Spek e. a.

verschil maakt tussen eerlijke overtuiging en mensen die het als propaganda gebruiken. Dat is waarschijnlijk bedoeld als een verwijt aan ons adres. Waarvoor die propaganda wordt gemaakt is mij echter niet geheel duidelijk.

In onze partij zijn inderdaad zelfs mensen — de Minister-President heeft prof. Rasker als voorbeeld genoemd — die ten aanzien van dit wetsontwerp een andere mening hebben. Ik heb dat geen ogenblik ontkend. Dit speelt echter geen rol bij een partijprogramma, omdat een partijprogramma niet over zulke details gaat, althans bij ons niet.

Wanneer de Minister-President zegt, dat het beter is naar de toekomst te kijken, ben ik dat volkomen met hem eens. Ik geloof echter dat men dat niet kan doen zonder allerlei dingen uit het verleden te putten. Het spijt mij te moeten zeggen dat ik het beslist onjuist vind van de Minister-President wanneer hij zegt dat ik geredeneerd heb in de trant van groep-volk-ras. Ik vind dat een bijzonder onaardige opmerking. Als hij „groep” zegt, wil ik dat erkennen. Ik heb echter in geen enkel geval over volk of ras gesproken. Ik zal dat ook bepaald nooit doen. Het gaat erom dat men uit het verleden allerhande argumenten kan putten over een sfeer die dan natuurlijk kunnen worden gecorrigeerd door allerhande dingen die men op het ogenblik van iemand hoort. Wij hebben duidelijk gesteld dat de huidige gegevens onder meer betreffende zijn staat van dienst als diplomaat en het noemen van een aantal citaten, onder andere uit de speech van Lübke, waarbij de heer Von Amsberg zich aansluit, voor ons voldoende zijn om te zeggen dat dit nog helemaal de sfeer van weleer is. In die sfeer verkeert overigens nog een groot deel van het Duitse volk.

Ik zou nog een kleine opmerking willen maken aan het adres van de heer Van Hall. Ik vind het eerlijk gezegd een beetje kinderachtig dat hij probeert met één voorbeeld te stellen dat alles wat ik heb gezegd, verzonnen is. Ik ben er overigens volkomen zeker van dat ik de woorden, zoals hij ze heeft gezegd op die vergadering in Amsterdam niet heb gebezigd. Ik heb niet gezegd dat de heer Van Hall bevel heeft gegeven om enz. Ik begrijp ook wel dat hij niet op een boot staat te bevelen. Ik heb waarschijnlijk echter wel gezegd, ik heb mijn aantekeningen bij mij, dat het onder zijn verantwoording viel. Ik heb dat nu ook gezegd.

De heer **De Niet** (P.v.d.A.): Hebt u dus geen enkel bewijs over die mogelijke feiten met betrekking tot de heer Claus von Amsberg?

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Welke mogelijke feiten?

De heer **De Niet** (P.v.d.A.): Al die mogelijke feiten, die u hebt aangehaald.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Ik heb de bronnen genoemd en die zijn niet weersproken.

De heer **Gielen** (K.V.P.): Nationaal-socialistische bronnen. Dat was in de bezettingstijd.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Ik heb onder andere „Le petit Parisien” genoemd en dat is geen nationaal-socialistische bron. Dat was vóór de oorlog, in 1939.

De heer **De Niet** (P.v.d.A.): In ieder geval hebt u dus niets anders dan u in eerste instantie had.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Ik heb nog wel wat dingen, maar op verzoek van de Voorzitter zal ik mij nu beperken.

Minister **Cals**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal mijn best doen zelfs bij de geachte afgevaardigde de heer Van der Spek geen misverstanden te laten bestaan.

Minister Cals e. a.

De ouders van de heer Von Amsberg zijn niet toegetreden tot de N.S.D.A.P. Zij hebben juist — de heer Van der Spek had dat al kunnen lezen in de mededelingen, die, naar ik meen op 26 juni, in het perscommuniqué zijn verstrekt — een uitzonderingspositie ingenomen, bij voorbeeld bij de internering door de Engelsen. In 1939 werden alle in Tanganjika woonachtige Duitsers door de Engelsen geïnterneerd. Slechts diegenen, het was een zeer klein aantal, die duidelijk tegen het nazi-regime waren gekant, werden op erewoord vrijgelaten. Bij de intrede van Italië in de oorlog is er toen weer vanuit Engeland bevel gekomen dat alle Duitsers moesten worden geïnterneerd. Ik kan eraan toevoegen dat de vader van de heer Von Amsberg verschillende malen moeilijkheden heeft gehad met afdelingen en leidende personen van Auslandorganisation der N.S.D.A.P. in Tanganjika. Hij heeft bij voorbeeld steeds geweigerd deel te nemen — deze evenementen worden ook in het artikel in „Panorama” genoemd — aan bezoeken aan Duitse schepen die in de haven lagen. Aan boord van die schepen werd dan een eenpansmaaltijd genoten; daar werd ook van de Duitsers gevraagd een eed van trouw op Hitler af te leggen. De heer Von Amsberg heeft dat altijd nadrukkelijk geweigerd. Daarom is het ook verklaarbaar, dat hij — zoals blijkt uit rapporten die wij uit Engeland hebben gekregen en die kennelijk betrouwbaarder zijn dan die waarop dat artikel is gebaseerd — in het begin van de oorlog direct (hij was werkzaam op een Duits-Engels bedrijf) door de Engelsen, die hem daar al sinds jaren kenden, werd aangewezen als iemand die zich nadrukkelijk tegen het nazi-regime had gekeerd.

De beraadslaging over beide wetsontwerpen wordt gesloten.

Het ontwerp van rijkswet Toestemming tot het aangaan van een huwelijk door Here Koninklijke Hoogheid Prinses Beatrix (8310, R 498) wordt aangenomen met 65 tegen 5 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heren Kranenburg, Van Lieshout, Van Velthoven, Steenkamp, mejuffrouw Vuylsteke, de heren Siegmann, Bührmann, De Geer van Oudegein, Gooden, Schuurmans, Kraaijvanger, Vugts, Delprat, De Gaay Fortman, De Loor, Mazure, Berghuis, Van Wingerden, Mulder, Van Eeten, Vos, Stokman, Van Hall, mejuffrouw Tjeenk Willink, de heren De Niet, Beerekamp, Knottnerus, Brongersma, Zijlstra, Van Dijken, mejuffrouw Zeelenberg, de heren De Wilde, Van Riel, Thomasen, Van de Vliet, Gielen, Van den Bergh, Broeksz, Thurlings, Middelhuis, Louwes, Van Meeuwen, Ensink, Matser, Kloos, Hooij, De Jong, Kapteijn, Baas, Van Hulst, Tjalma, Van Campen, Burger, Geuze, Terwindt, Troostwijk, Van der Maden, Höppener, De Quay, Niers, Mertens, Teijssen, Raedts, Van Es en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heren De Rijk, Cammelbeeck, Van Pelt, Van der Spek en Meester.

Aan de orde is de stemming over het wetsontwerp Naturalisatie van Claus George Willem Otto Frederik Geert Von Amsberg (8309).

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Vos tot het afleggen van een korte verklaring.

De heer **Vos** (P.v.d.A.) Mijnheer de Voorzitter! De drie leden van mijn fractie, die tegen het ontwerp voor de toestemmingswet hebben gestemd, zien na de aanneming van dit ontwerp geen reden om tegen het naturalisatie-ontwerp te stemmen.

Het wetsontwerp wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De heren Van der Spek en Van Pelt zal, op hun verzoek, aantekening worden verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen het wetsontwerp te hebben gestemd.

Voorzitter

Ik deel aan de Kamer mede:

I. dat de commissie van rapporteurs voor het ontwerp van wet tot vaststelling van hoofdstuk VIII (Departement van Onderwijs en Wetenschappen) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (8300) tot haar voorzitter heeft gekozen de heer De Jong;

II. dat de commissie van rapporteurs voor het ontwerp van wet tot vaststelling van hoofdstuk X (Departement van Defensie) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (8300) c.a. tot haar voorzitter heeft gekozen de heer Matser;

III. dat de commissie van rapporteurs voor het ontwerp van wet tot vaststelling van hoofdstuk XIV (Landbouw en Visserij) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (8300) c.a. tot haar voorzitter heeft gekozen de heer Geuze;

IV. dat de commissie van rapporteurs voor het ontwerp van wet tot vaststelling van hoofdstuk XVI (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966 (8300) tot haar voorzitter heeft gekozen de heer Van Wingerden;

V. dat de afdelingen hebben benoemd tot rapporteurs voor de ontwerpen van (rijks)wet nrs. 8041 (R 476), 8157, 8162, 8344, 8349, 8354, 8359, 8360, 8367, 8372, 8375, 8376, 8381, 8382, 8383, 8384, 8385, 8390, 8391, 8394, 8395, 8156, 8182, 8188, 8347, 8365, 8189, 8203, 8346 en 8357 de heer Terwindt, mejuffrouw Vuylsteke, de heren Zijlstra, Tjalma (tevens voorzitter der commissie) en Knottnerus.

Voorts deel ik aan de Kamer mede, dat omtrent de wetsontwerpen, die zoëven in de afdelingen zijn onderzocht, met uitzondering van wetsontwerp nr. 8161, een blanco-eindverslag is uitgebracht, zodat zij in overeenstemming met het bij de aanvang der vergadering ter zake genomen besluit aan de agenda zullen worden toegevoegd.

Mitsdien is aan de orde de behandeling van de ontwerpen van (rijks)wet:

Goedkeuring van het op 6 februari 1963 te 's-Gravenhage gesloten Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Oostenrijk betreffende de wederzijdse erkenning en tenuitvoerlegging van rechterlijke beslissingen en authentieke akten op het gebied van het burgerlijk recht (8041, R 476).

Wijziging van hoofdstuk IV (Kabinet van de Vice-Minister-President) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1965 (Extrahulp voor de ontwikkeling van Suriname en de Nederlandse Antillen) (8157);

Wijziging van hoofdstuk VI (Departement van Justitie) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1964 (8344);

Naturalisatie van Hendrik Angkuw en 26 anderen (8349);
Naturalisatie van Theodoor Otto van Dissel en 31 anderen (8354);

Naturalisatie van Harry Busman en 22 anderen (8359);

Naturalisatie van Leon Augusteyns en 31 anderen (8360);

Naturalisatie van Jan Bokkers en 22 anderen (8367);

Naturalisatie van Johannes Willem Blom en 31 anderen (8372);

Naturalisatie van Teunis Karl de Bruyn en 24 anderen (8375);

Naturalisatie van Jean Louis Pascal Cremers en 21 anderen (8376);

Naturalisatie van Maurits Baaten en 32 anderen (8381);

Naturalisatie van Nico Isaak Cornelis Anthonijsz en 28 anderen (8382);

Naturalisatie van Laszlo Batthyany en 23 anderen (8383);

Naturalisatie van Casper Frederik Alexander Ahrens en 30 anderen (8384);

Naturalisatie van Harry August Beetz en 28 anderen (8385);

Naturalisatie van Jeanette Sonja Aué en 29 anderen (8390);

Naturalisatie van Millicent Rose Anthonisz en 23 anderen (8391);

Naturalisatie van Alexis Pierre Victor Charles Amiot en 28 anderen (8394);

Naturalisatie van Cornelis Max Ariaansz en 30 anderen (8395);

Wijziging van hoofdstuk IX B (Departement van Financiën) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1965 (8156);

Wijziging van artikel 11 van de Bankwet 1948 (8182);

Wijziging van de wet van 13 december 1963 (Stb. 538), houdende aanwijzing van de middelen tot dekking van de uitgaven, begrepen in de rijksbegroting voor het dienstjaar 1964 (8188);

Wijziging van de begroting van inkomsten en uitgaven van het Zuiderzeefonds voor het dienstjaar 1964 (8347);

Wijziging van de begroting van het Staatsbedrijf der Posten, Telegrafie en Telefonie en de Rijkspostspaarbank voor het dienstjaar 1964 (8365);

Wijziging van de begroting van de Staatsmijnen in Limburg voor het dienstjaar 1964 (8189);

Wijziging van hoofdstuk XIII (Departement van Economische Zaken) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1964 (8203);

Wijziging van de begroting van inkomsten en uitgaven van het Landbouw-Egalisatiefonds voor het dienstjaar 1964 (8346);

Wijziging van hoofdstuk XV (Departement van Sociale Zaken en Volksgezondheid) der rijksbegroting voor het dienstjaar 1964 (8357).

Deze ontwerpen van (rijks)wet worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel aan de Kamer voor, het voor de leden ter inzage gelegde gedeelte van het officiële verslag der *Handelingen* van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat het in mijn voornemen ligt haar weer in openbare vergadering bijeen te roepen tegen dinsdag, 14 december a.s., des namiddags te half twee uren.

Voor openbare behandeling is dan aan de orde het ontwerp van wet tot wijziging van de Huurwet (8125).

De Centrale Afdeling heeft reeds besloten die dag in de afdelingen te doen onderzoeken het ontwerp van wet tot vaststelling van de Wet op de Middelen der rijksbegroting voor het dienstjaar 1966.

Het ligt in mijn voornemen aan de Centrale Afdeling voor te stellen, die dag mede in de afdelingen te doen onderzoeken een aantal wetsontwerpen van eenvoudige aard, indien de Tweede Kamer deze ontwerpen alsdan zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming zal hebben aangenomen.

De vergadering wordt te 18.10 uur gesloten.

